

• ÇEVİRİ

Eleştirel Kriterler ve Mezhepsel Önyargılar Bağlamında Muhaddislerin Râvilere Dair Hükümleri*

Prof. Dr. Salâhuddîn b. Ahmed b. Muhammed Sa'îd el-İDLİBÎ**

Çev. Arş. Gör. Rıdvan YARBA***

Atıf / ©- el-İdlîbî, S. (2017). Eleştirel Kriterler ve Mezhepsel Önyargılar Bağlamında Muhaddislerin Râvilere Dair Hükümleri, çev. Rıdvan Yarba, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 391-441.

Öz- Bu çalışma, Suriyeli Hadis âlimlerinden Salâhuddîn b. Ahmed b. Muhammed Sa'îd el-İdlîbî'nin kaleme aldığı bir makalenin çevirisidir. Müellif, makalesinde 'araştırmacı (bâhis)' olarak hitap ettiği kişinin, muhaddislere yönelttiği eleştirilerinden altısına yer vermiştir. Şî' olduğu anlaşılan bu araştırmacının yönelttiği eleştirilerde iddia ettiği temel husus, muhaddislerin bilhassa cerh ve ta'dîl imamlarının tarafgir bir tutum içinde oldukları hususudur. Başka bir deyişle araştırmacı, mezhep taassubundan dolayı muhaddislerin Şîa'yı mutlak olarak cerh ettiklerini, buna karşın Nâsîbîleri genellikle ta'dîl ettiklerini iddia

Makalenin gelişi: 12.04.2017; Yayına kabul tarihi: 19.06.2017

* Orijinal ismi: بين المعايير النقدية والأهواء المذهبية على الرواة المحدثين على الرواة olup yazarın web sayfasında yayınlanmıştır. Bkz. <http://idlbi.net/ahkam/> (16.05.2017). Çeviri boyunca gerekli görülen yerlerde mütercim tarafından dipnotta bilgi verilmiş ve bu kısımlar [çevirenin notu] şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca müellifin kaynak gösterdiği eserlerin künyesi ve diğer bilgileri de çeviren tarafından kaydedilmiştir.

** Emekli öğretim üyesi olup halen Suudi Arabistan-Cidde'de ikamet etmektedir. e-posta: salahsafa2@hotmail.com

*** Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, e-posta: ridvanyarba@hotmail.com

etmektedir. Müellif, araştırmacının bu iddialarının insafli ve dürüst bir çalışmanın ürünü olmadığına tespitinin kayda değer olduğunu söylemektedir. Bu amaçla muhaddislerin gerçekten Hz. Ali taraftarlarını (Şîa) veya Nâsıbîler başta olmak üzere Sünnîleri sırf mezheplerinden dolayı cerh veya ta'dîl edip etmediklerini ilgili kaynaklardan örnekler getirmek suretiyle ortaya koymaya çalışmıştır. Bu anlamda Sünnî oldukları ve muhaddislerin mezheplerini destekleyecek rivayetler naklettikleri halde zayıf kabul edilen ve yine Şîî olduğu halde ta'dîl edilen birçok râviyi örnek göstermiştir. Sonuç olarak müellif, sünnetin intikalinde ciddi bir emek harcayan muhaddislerin titizlik ve tarafsızlıktan ödün vermeksizin rivayetleri birbirinden ayıkladıklarını söylemiştir. Râviler hususunda ise Şîî veya Sünnî olmasına bakmaksızın rivayet ettiği şeylere göre değerlendirildiklerini ifade etmiştir. Münferit şahısların değerlendirmelerinin bütün muhaddislere teşmil edilmesinin de doğru olmayacağını dile getirmiştir.

Anahtar sözcükler- Hadis, Cerh, ta'dîl, rivayet, muhaddis

§§§

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Salât ve selam Peygamberimiz Hz. Muhammed'in, âlinin, ashâbının ve din kardeşlerinin üzerine olsun.

Hadis âlimlerinden olan cerh ve ta'dîl imamları, İslam Dinini öğrenme açısından insanların en hırslısı ve yüce Peygamberimizin sünnetine karşı da en gayretlisydiler. Bu sebeple hadislerin yazımı, toplanması, tenkidi ve rivayetlerinin durumlarını incelemek suretiyle râvilerin isimlerinin toplanması uğruna ömürlerini harcamışlardır. Bu da Rasûlullah'tan (s.a.) gelen rivayetlerin sahih olanlarını olmayanlardan ayırmak, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak maksadıyla ve Rasûlünün (s.a.) adına yalan söylenmesini engellemek içindi. Bu yorucu çabalar karşılığında da -genelde- insanlardan ödül veya teşekkür istemezlerdi. Harcanan bu zaman ve emekler, onlardan hata vuku bulmadığı ve masum oldukları anlamına gelmez. Ancak emeklerini harcamış olmaları ve -bildiğim kadarıyla- dikkat ve dürüstlük bakımından kimsenin kendilerine erişemeyeceği yüksek bir mertebede bulunmaları onlara yeterliydi.

Bazı araştırmacılar tarafından hadis âlimlerine yöneltilen itham

Bazı araştırmacılar da hadis âlimlerinin, râvilerle onların rivayetleri hakkındaki hükümlerinin insafı tenkit kriterlerine uymadığı, hâkim otoritenin -özellikle Emevîler'in- tarafını tuttuğu, bunun da çoğunlukla Nevâsıb'a¹ karşı iyi davranmak, onları tevsîk etmek (*sika* kabul etmek) ve Ehl-i beyt'i cerh etmek anlamına geldiği şeklinde kendini göstermiştir.

Bu durum doğru ve tarafsız gayretli bir çalışmaya dayalı olsaydı, *sika* râviyi hadis imamlarının sözleriyle sarsardı. Peki bu, fiilen doğru mudur?

Allah'ın izniyle bu çalışmada, bu önemli mesele hakkında doğrudan yana ortaya çıkarılacak şeylerin bir kısmı bulunacaktır. Gücümün yettiği kadarını, Yüce Mevlâ'nın (c.c.) hepimizin [çabasını] ihlas[lı] kılma, gayeye ulaştırma ve kabulle karşılamak [suretiyle] minnet etmesini isteyerek, sarf etmem benim için yeterlidir.

Bu araştırmacıların birinin sözlerinden seçmeler

Araştırmacılarından biri şöyle demiştir: “*Muhaddislerin Şîa'dan rivayeti terk etmemelerine rağmen yine de muhaddislerin veya başkalarının geleneğinin onlara baskısı ve Nevâsıb'a karşı üsluplarında görülen nezaket, Emevî Devleti'ndeki sonra da Abbâsî Devleti'ndeki siyasî hegemonyadan etkilenmelerinin sonucudur.*”

Daha sonra bu araştırmacı şöyle demiştir: “*Fâtîmatü'z-Zehrâ ve Ali b. Ebû Tâlib'in oğlunun torunu Ebû Abdullah Cafer es-Sâdık b. Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeynülâbidîn b. el-Hüseyn hakkında Ali b. el-Medîni şöyle demiştir: “Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân'a onun hakkında soru sorulmuş, o da ‘İçimde ona karşı bir şey var ve Mücâlid bana ondan daha sevimlidir’ demiştir.*”

Daha sonra araştırmacı şöyle demiştir: “*Cerh ve ta'dîl kitapları, Hz. Ali'yi seven herkesle ilgili cerh (tecrîh) ve ayıplama (teşnî') ile doldurulmuştur. Onun olsun, ashâbının veya Kûfe'de kalmış olsun bunlardan birinin faziletine dair bir hadis rivayet edenin vay haline!*”

¹ İmâmiyye Şîası literatüründe Hz. Ali'ye, evlâtlarına ve taraftarlarına karşı olan zümrelere verilen bir isimdir. Geniş bilgi için bkz. Öz, Mustafa, “Nâsibe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, ss. 393-394, İstanbul 2006. [çevirenin notu].

Öte yandan Harîz b. Osman ve benzerlerinin biyografilerinde olduğu gibi, Ali'yi lanetleyen ve onun değerini düşürmek için yalan hadisler rivayet eden adil (ta'dîl) ve sika (tevsîk) kabul eder ve İbrahim b. Zuheyr el-Kûfî'nin biyografisinde olduğu gibi Mu'âviye'nin kötü hasletlerini rivayet edenin hadisini silip ortadan kaldırırlar.”

Araştırmacı daha sonra şöyle demiştir: “Muhaddisler Şîa'yı mutlak olarak cerh, Nevâsıb'ı da çoğunlukla sika kabul ediyorlar. Hz. Ebû Bekir sevgisini ta'dîl, Hz. Ali sevgisini de cerh sebebi olarak gördüler. Buhârî'nin (ö. 256/870) Ali b. Hâşim'den sakındığı gibi, takiiyeyi savundukları gerekçesiyle de Şî'a'dan rivayette bulunmaktan kaçındılar.”

Daha sonra araştırmacı şöyle demiştir: “Şî'a'nın cerh edilmiş (mecrûh) olduğunu kabul etsek bile muhaddisler onları terk etmediler, edemeyecek de. İşte İmam Buhârî! Şeyhlerinin çoğu Şî'a'dır. Onun şeyhlerinden biri Ubeydullah b. Musa'dır ki onun hakkında muhtarik (fanatik, ateşli) ve buna benzer bir şey söylenmiştir. Allame Sârimüddîn el-Vezîr², hadis kitaplarının rivayetleriyle ve kıymetli haberleriyle (cevâhirü ahbârihim) doldurulduğu Ehl-i beytten ve taraftarlarından (Şîi) 161 hafızı zikretmiştir ki sıhâh sahipleri helal ve haram konusunda ona güvenmiştir.”

Araştırmacı, muhaddislerin râviye karşı tutumları hakkında söz söylediği sırada şöyle demektedir: “Yalan olduğuna hükmedilmiş faziletlerini rivayet edenin aksine Mu'âviye'nin kötü hasletlerine dair herhangi bir rivayete karşı tutumları, râvinin cerh edilmesi ve adaletinin düşürülmesi olmuştur. Zira [onun faziletlerini nakleden râvi] cerh edilmez ve adaleti düşürülmez.”

² Sârimüddîn İbrâhim b. Muhammed el-Vezîr. [çevirenin notu].

Ben de 'yardım edecek olan Allah'tır' diyor ve Allah'tan hidayet ve başarı diliyorum:

Öncelikle bu söylemin insafı ve dürüst bir araştırmanın sonucu mu, yoksa duygusal etkilenmenin bir neticesi mi olduğunun sorulması gerekir?! Bu mesele araştırma ve derinlemesine incelemeye değer değil midir?!

Garip olan araştırmacının muhaddislerle ilgili olarak Harîz b. Osman ve benzerlerinin biyografilerinde olduğu gibi Ali'yi lanetleyen ve onun değerini düşürmek için yalan hadisler rivayet edenleri âdil ve *sika* kabul ettiklerini söylemesidir! Acaba araştırmacının yanında Hz. Ali'nin (r.a.) değerini düşürmek amacıyla rivayet edilen yalan haberlerden bazıları/biri var mıdır? Keşke bazı örnekleri toplama ve o hadislerde muhaddislerin *sika* kabul ettikleri râviye imtiyaz tanıdıkları hususunu açıklamaya önem verseydi!

Araştırmacı burada aşırı bir Nâsıbî olan Harîz b. Osman'ı zikretmiştir. Acaba Harîz, Hz. Ali'nin (r.a.) değerini düşürme hususunda tek bir rivayet nakletmiş midir ve [bu rivayetin râvisine yani Harîz'e] imtiyaz söz konusu mu? İstenen şey en azından bir rivayetin zikredilmesidir. Allah (c.c.), "De ki: "Sizde bize göstereceğiniz bir bilgi var mı?"³ diye buyurmuyor mu? Öte yandan Harîz b. Osman'ın Hz. Ali'ye (r.a.) sövdüğü ve Buhârî'nin de *Sahîh*'inde ondan rivayette bulunduğu söylenmiştir!

Diyorum ki Buhârî *Sahîh*'inde, onun iki hadisini rivayet etmiştir. Birincisi, Vâsile b. el-Eska'nın (ö. 85/704) Rasûlullah'tan (s.a.) naklettiği şu hadistir: "Üç şey yalan ve iftiranın en büyüklerindedir: Kişinin kendi babasından başkasına neseb iddia etmesi yahut rüyasında görmediği bir şeyi kendi gözüne göstermesi (rüyasında görmediği bir şeyi rüyada gördüğünü iddia etmesi) yahut da Rasûlullah'ın (s.a.) söylemediği bir şeyi söyledi demesidir."⁴

İkincisi ise şu rivayettir: Harîz, sahâbî Abdullah b. Büsr'e 'Sen Peygamber'i gördün mü, yaşlı mıydı?' diye sormuş, o da '(Evet gördüm.) Alt dudağı ile çenesi arasında birkaç beyaz saç teli bulun-

³ 6 En'âm 148.

⁴ Buhârî, Muhammed b. İsmâ'il, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Mustafâ Dîb el-Buğâ, I-VII, Dâru İbn Kesîr-Yemâme, Beyrut 1993, Menâkıb 4 (3318).

yordu' demiştir."⁵ İşte bunlar, Harîz'in Buhârî'deki rivayetleridir. Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'inde ise rivayeti yoktur.

Muhaddisler, Hz. Ali'yi (r.a.) seven herkesi cerh ediyorlar mı?

- Muhaddisler râvi tercemesinde bidatine işaret etmek amacıyla onun Şîî, Nâsıbî, Kaderî, Mürcîî veya Haricî olduğunu zikreder. Ancak bu onun bidat nedeniyle *zayıf* olduğu anlamına gelmez. Aksine rivayetlerinde reddedilecek bir şey bulmadıkları zaman onun *sika* olduğuna hükmederler. Bununla birlikte bazıları bidatçinin ve rivayetlerinin terk edilmesi görüşünde olmuş olabilir. Ancak rivayetlerinde kendilerinden dolayı hakkında *zayıflıkla* hükmedilmeye müstahak olan **garâib** ve **menâkîr** türünden bir şey gördüklerinde onun *zayıf* olduğunu söylerler.
- Garip olan araştırmacının cerh ve ta'dîl kitaplarının Hz. Ali'yi seven herkes için tecrîhlerle dolup taşıtığını ve Şîîleri mutlak anlamda cerh edip onlardan rivayet etmekten kaçındığını söylemesidir. Bizzat kendisi hadis kitaplarının 161 Ehl-i beyt hafızının rivayetleriyle doldurulduğunu ve sıhâh sahiplerinin helal ve haram konusunda bu rivayetlere güvendiklerini zikretmektedir! Hangi çelişki bu çelişkiden daha büyüktür ve hangi akılları küçümseme bundan daha kuvvetlidir! Bu araştırmacı kardeş (!) hevayla doldurduğu şeyleri yazması için kalemin dizginlerini gevşek tutuyor gibi.

Sa'îd b. Huseym el-Kûffî'nin tercemesine bak. İbnü'l-Cüneyd (ö. 381/991), Yahyâ b. Ma'în'in (ö. 233/848) şöyle dediğini nakletmiştir: "*Kûfelidir. Onda beis yoktur. Sikadır. Yahyâ'ya 'O Şîî midir?' diye sorulduğunda, o, 'Şîî ve sikadır, Kaderî ve sikadır' dedi.*"

Bu, cerh ve ta'dîl imamlarının usulüdür. İbn Ma'în de (r.) onların büyüklerindedir. Onlar, *sika* kabul etme (tevsîk) ile bidat ehli olmayı (ibtidâ') birbirinden ayırıyorlar. Mesela rivayeti doğru (müstakîm) olduğunda ister Şîî isterse de Kaderî olsun onu *sika* kabul ediyorlar; rivayeti münker olduğunda ise sünnete bağlılıkta titiz olsa

⁵ Buhârî, Menâkıb 20 (3353).

da onu *zayıf* kabul ediyorlardı. Üstelik iltifat ve ayrıcalık tanımaksızın [bunu yapıyorlardı].

Sonra -*Sahîhayn*, sünenler, müsnedler, fezâilü's-sahâbe (sahâbenin faziletlerine dair kitaplara), Nesâî'nin (ö. 303/915) *el-Hasâis* kitabı ve diğerlerinden başlamak üzere- hadis kitaplarına bir göz at. Bunların içerisinde dört halifenin faziletlerine dair sahih senetli hadisler bulunduğunu ve Hz. Ali'nin faziletine dair hadislerin, diğer üç halifenin faziletleri hakkında sahih olanların toplamından daha çok olduğunu göreceksin. Buna karşılık Mu'âviye'nin fazileti hakkında sahih olan bir tane hadis yoktur. Şayet araştırmacının muhaddisler hakkında tasavvur ettikleri doğru olsaydı, Hz. Ali'nin faziletleri hakkında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın faziletlerine dair sahih hadisleri aşan bu çok sayıdaki sahih hadisleri görmememiz, aksine Mu'âviye'nin fazileti hakkındaki birçok sahih hadisi görmemiz gerekirdi. Ancak vakıa bunun aksinedir. Çünkü Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) akranı büyük imam İshâk b. Râhûye'nin (ö. 238/853) dediği gibi, Mu'âviye'nin faziletine dair onların içinde eleştiri kriterlerine uygun bir tek sahih hadis yoktur.

İşte bunlar, muhaddislerin kendilerini *sika* kabul ettiği Ehl-i beyt ve onların taraftarlarından [Şiî] bazılarıdır. Onlardan başka da hayli kişi bulunur. Örnek:

- Abdullah b. Hasen b. Hasen b. Ali (r.a.): *Sika*.
- Hüseyin b. Ali b. el-Hüseyin b. Ali (r.a.): *Sika*.
- Şüreyh b. Hâni b. Yezîd: Hz. Ali'nin (r.a.) arkadaşlarından olup onunla savaşımlara şahit olmuştur. Âlimler onun *sika* kabul edilmesi hususunda ittifak etmişlerdir.
- Mâlik b. İsmail Ebû Gassân en-Nehdî el-Kûfî: Katı bir şîî idi. Âlimler onun *sika* olduğu hususunda ittifak etmiş ve *sika*, mutkîn olarak nitelenmiştir.
- Cafer b. Ziyâd el-Ahmer: Ezdî⁶ (ö. 374/985) şöyle demiştir: "Orta yoldan sapmış, saldırgan ve aşırı şîîliği var. Hadisi *müstakimdir*." Bir grup onu şîî olarak nitelenmiştir. Bununla birlikte bir grubun kendisinden olan rivayetine göre İbn Ma'în onu *sika* kabul etmiştir. Yine İclî (ö. 261/875), Osmân b. Ebû

⁶ Ebû'l-Feth Muhammed b. Hüseyin b. Ahmed el-Ezdî el-Mevsilî. [çevirenin notu].

Şeybe (ö. 239/853) ve Ya'kûb b. Süfyân el-Fesevî⁷ (ö. 277-890) onu *sika* kabul etmiştir. Ebû Zûr'a (ö. 264/878) ve Ebû Dâvud (ö. 275-889) '*sadûktur*' demiştir. Ahmed [b. Hanbel] '*Sâlihu'l-hadîstir*' derken Nesâî (ö. 303/915), '*Onda beis yoktur (Leyse bihi be's)*' demiştir. Yine Dârekutnî (ö. 385/995) '*Onunla i'tibâr edilir*' demiştir. İbn Ammâr, '*Onlara göre hüccet değildir*' demiştir. İbn Hibbân (ö. 354-965) *el-Mecrûhîn*'de '*Sikalardan rivayet ettiğinde kalpte onlara karşı oluşan bazı şeylerle teferrüd eder*' demiştir.

Ezdî'nin, rivayetlerinde münkerlik bulunan râvi üzerinde durmadığı [bu] sözü üzerinde dur, düşün. Nasıl da onun şîlikteki aşırılığını ve hadisinin müstakîm olduğunu zikretmiştir. İbn Hibbân'a gelince, o, Hz. Ali'den rahatsızlık duymakla nitelenemez. Çünkü *es-Sikât* kitabında onların tercemelerini okuyan kişinin bileceği gibi o, Ehl-i beyti sevenlerden biridir. Cafer hakkındaki sözü ise, rivayetlerinde gördüğü bazı şeyleri benimsemediği anlamına gelmektedir.

- Muhammed b. Cühâde el-Kûfî: Şîlikte aşırı gittiği halde onun *sika* olduğunda ittifak etmişlerdir.
- Ali b. Kâdim el-Kûfî: Fesevî şöyle demiştir: "*Şîlikten dolayı ondan hadis yazmayı azalttım. O Şîliğe meylediyordu. Sonra büyüklerimizin genelinin ondan hadis yazdığını ve sika olduğunu söylediklerini gördüm.*"⁸
- 368 senesinde vefat eden Cafer b. Muhammed b. Cafer b. Kûleveyh: Zehebî (ö. 748/1347) şöyle demiştir: "*Şîî imamların büyüklerindendi. Şeyh Müfid'in hocasıdır. Müfid onun hakkında şöyle demiştir: "İnsanların onun için kullandıkları nitelikler ancak güzellik, fıkıh, din ve sikalık türündendir. Hat-*

⁷ Müellif, makalesinde "el-Fesevî", yerine "el-Besevî" nisbesini kullanmıştır. Ancak biz, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'ndeki kullanımı olan Fesevî'yi tercih ettik. Orada 'eskiden Fars eyaletinde ve Şîraz'ın güneydoğusunda büyük bir şehir olan Fesâ'ya (Pesâ, Besâ) nisbetle kendisine Fesevî (Besevî)' dendiği belirtilmektedir. Bkz. Kandemir, M. Yaşar, "Fesevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XII, ss. 424-426, İstanbul 1995, s. 424. [çevirenin notu].

⁸ Fesevî, Ya'kûb b. Süfyân, *el-Ma'rife ve't-târîh*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, I-IV, Mektebetü'd-Dâr, Medine 1990, II, 436.

*ta o bunların da üstündedir.*⁹ İmam Zehebî de onu herhangi bir sebepten tenkit etmedi.

- Amr b. Câbir el-Hadramî: İclî, *es-Sü'âlât* kitabında şöyle demiştir: “*Amr b. Câbir el-Hadramî Şîlikte aşırıya giden Mısırlı tabîinden bir sikadır.*”¹⁰ Ya'kûb b. Süfyân da onu *sikaların* arasında zikretmiştir. Berkî (?) ise onun ismini *teşeyyu'*dan¹¹ dolayı *zayıf* kabul edilenler arasında zikretmiştir. Bu durum, yani onların vakıf oldukları rivayetleri arasında münker rivayetler bulmaması veya *sika* mertebesinden aşağıda olmasına rağmen bunların rivayetlerine oranla çok olmaması, teşeyyu'un –onların nazarında- zayıflık anlamına gelmediğini göstermektedir.

Bunların dışındakilerin Amr'ın rivayetlerinde münkerler görüldüğü böylece görüşlerinin bunlara muhalif olduğunda şüphe yoktur. Nitekim Ahmed [b. Hanbel] '*Câbir b. Abdullah'tan münker [rivayet]ler nakletmiştir*', Nesâî ve Cûzcânî onun hakkında '*Sika değildir/Leyse bi-sika*' demişlerdir. İbn Hibbân '*Onun haberiyle ihticac edilmez*' demiş, Dârekutnî ise *ed-Du'afâ* kitabında onun için '*Metrûktur*' ifadesini kullanmıştır. Ezdî de onu yalancılıkla itham etmiştir. Bu ithamın rivayetlerinde değil de görüşlerindeki yalancılık sebebiyle olması mümkündür. Zira o, '*Ali (r.a.) bulutlardadır*' derdi.

⁹ Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, I-LIII, Dâru'l-Kütübü'l-Arabî, Beyrut 1986-2000, XXVI, 393.

¹⁰ İclî, Ahmed b. Abdillâh, *Ma'rîfetü's-sikât*, thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî, I-II, Mektebetü'd-Dâr, Medine 1985, II, 172. Salâhuddîn el-İdlîbî, İclî'nin söz konusu eserinin “*Kitâbü Su'âlâti Ebî Müslim Sâlih ebâhü ...*” diye başlamasından olsa gerek eserden '*Kitâbü's-Su'âlât*' diye bahsetmiştir. Bkz. Aşikkutlu, Emin, “İclî, Ebü'l-Hasan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXI, ss. 417, İstanbul 2000. [çevirenin notu].

¹¹ Hadis terimi olarak *teşeyyu'*, ilk dönem âlimlerinin bir kısmına göre râvinin Hz. Ali'yi Resûl-i Ekrem'den sonraki en faziletli kişi saymasıdır. Birçok âlime göre ise Hz. Ebû Bekir ile Ömer'in faziletini kabul etmekle birlikte Hz. Ali'nin Osman'dan üstün, muhalifleriyle yaptığı savaşlarda kendisinin haklı, onların haksız olduğuna inanmasıdır. Teşeyyu'un müteahhirîn dönemindeki anlamı, Hz. Ali'yi bütün sahâbîlerden üstün görüp ilk üç halife ile sahâbîlerin çoğu hakkında menfi kanaatler taşımaktır. Bkz. Aşikkutlu, Emin, “Teşeyyu’”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XL, ss. 564-565, İstanbul 2011. [çevirenin notu].

- Abdurrahman b. Salih el-Ezdî el-Atekî: Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) *Târîhu Bağdâd* adlı kitabında şöyle demiştir: “Bize ‘Atîkî Yusuf b. Ömer el-Kavvâs’tan, o Muhammed b. Musa el-Hallâl’dan, o Ya’kûb b. Yusuf el-Mutavva’î’den olmak üzere şöyle haber verdi: Abdurrahman b. Salih el-Ezdî Râfizî’ydi. Ahmed b. Hanbel’i aldatarak ona yakınlaşıyordu. Ahmed b. Hanbel’e ‘Ey Ebû Abdullah, Abdurrahman Râfizî’dir’ denildi. O da ‘Sübhânallah, bir adam Rasûlullah’ın Ehl-i beytinden bir topluluğu sevdi, biz ise ona ‘Onları sevmeye’ diyoruz. O sikadır’ diye karşılık verdi.” [el-Atîkî Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, 367 senesinde doğdu ve 441 senesinde vefat etti. Ebû’l-Kâsım el-Ezherî onu *sika* kabul etmiştir. Hatîb [el-Bağdâdî] de ‘*Sadûktur*’ demiştir. Yusuf b. Ömer el-Kavvâs 330 senesinde doğdu ve 385 senesinde vefat etti. Ezherî, el-Atîkî ve Hatîb [el-Bağdâdî] onu *sika* kabul etmiştir. Muhammed b. Musa b. Ali el-Hallâl ed-Dûlâbî 323 senesinde vefat etti. el-Kavvâs onu *sika* kabul etmiştir. Ya’kûb b. Yusuf b. Eyyûb el-Mutavva’î 208 senesinde doğdu ve 287 senesinde vefat etti. Dârekutnî onu *sika* kabul etmiştir.] Bu bilgiler, sahih bir senede dayanmaktadır.

Yine Yahyâ b. Ma’în ve Musa b. Harun bir rivayetinde onu *sika* kabul etmiştir. Ebû Hâtim ve Salih b. Muhammed onun hakkında ‘*Sadûktur*’ demiş, İbn Hibbân da onun ismini *es-Sikâf*’ta zikretmiştir.

Yahyâ b. Sa’îd el-Kattân Cafer-i Sâdık’ı (r.) zayıf kabul etti mi?

- Araştırmacı Cafer-i Sâdık’tan bahsederken şöyle demiştir: “Yahyâ b. Sa’îd el-Kattân’a Cafer-i Sâdık’ın durumu soruldu. O da ‘İçimde ona karşı bir şey var. Mucâlid ise bana ondan daha sevimlidir’ dedi.”

Cerh ve ta’dîl imamı Yahyâ b. Sa’îd el-Kattân, İmam Cafer-i Sâdık hakkında bu sözü söylediğinde ne anlama gelir? Bu *zayıf* kabul etme anlamına ve yine onun rivayetlerinin büyük bir kısmının

mürsel olduğu böylece zayıflığın kendi şahsından dolayı değil de irsâlden dolayı onlarda vuku bulduğu anlamına gelebilir.¹²

Bu da İbn Adî'nin Sa'îd el-Hakem b. Ebî Meryem'den, onun da Ebû Bekr b. Ayyâş'tan naklettiği şu örnek gibidir: "*Ebû Bekr b. Ayyâş'a, 'Ona yetiştiğin halde neden Ca'fer b. Muhammed'den hadis almıyorsun?' denildi. Bunun üzerine şöyle demiştir: 'Ona rivayet ettiği hadislerden işittiklerinin olup olmadığını sorduk; o da 'Hayır ancak atalarımızdan naklettiğimiz rivayetlerdir' diye cevap verdi. Muhaddisler ise mürsel rivayetleri sahih kabul etmezler.'*"¹³

Bu sözde zayıf kabul etme söz konusu olduğunda onu sika kabul eden imamların sözlerini de unutmamamız gerekir. O imamlar da Şâfiî, Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim er-Râzî, Sâcî, Nesâî, İbn Hibbân ve İbn Adî'dir. Hatta Ebû Hâtim er-Râzî '*Sikadır, onun gibisinin durumu sorulmaz'* demiştir.

Muhaddisler Mu'âviye'nin kötü hasletleri ile ilgili rivayetleri nakledenleri yok sayıyorlar mı?

- Araştırmacı, muhaddisler hakkında şöyle demiştir: "*Muhaddisler İbrâhîm b. el-Hakem b. Züheyr el-Kûfî'nin tercemesinde olduğu gibi Mu'âviye'nin kötü hasletlerini rivayet edenleri silip atıyorlar.'*"

Ben şöyle derim: "*İbrâhîm b. el-Hakem b. Züheyr'i, Ezdî ve Dârekutnî zayıf kabul etmiş, Ebû Hâtim de onu yalancılıkla itham etmiştir. Zehebî Ebû Hâtim er-Râzî'den onun hakkında 'Yalancıdır/Kezzâb; Mu'âviye'nin kötü hasletlerini rivayet etti, biz de ondan yadıklarımızı silip yok ettik' dediğini nakletmiştir.'*"¹⁴

Ebû Hâtim er-Râzî'nin *el-Cerh ve't-ta'dîl* kitabında bu şahıs hakkında söylediği şey 'yalancı/kezzâb' kelimesidir ve üzerine bir

¹² Cafer-i sâdık'ın Sünni kaynaklara göre hadisçiliği için bkz. Evgin, Abdulkadir, "Sünni Kaynaklara Göre Cafer es-Sâdık'ın Hadisçiliği", *Dinî Araştırmalar*, XII/35, ss. 127-142, 2009.

¹³ İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî, *el-Kâmil fî du'afâi'r-ricâl*, thk. A. Ahmed Abdülmevcûd vdğ., I-IX, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1997, II, 356.

¹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Lisânü'l-Mizân*, nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde, I-X, Mektebetü'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, Beyrut 2002, I, 267.

şey eklememiştir.¹⁵ Ebû Hâtîm'den naklettiği bu şey, İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1200) *ed-Du'afâ ve'l-metrûkîn* kitabında da aynıdır. Bunun İbnü'l-Cevzî'nin (r.) vehimlerinden olması mümkündür.

Bir muhaddisten, benzer bir rivayet tespit edildiğinde bu durum şöyle açıklanır:

Birinci şekil, Mu'âviye'nin kötü hasletleri ile onun hakkında yazdıklarının silinip yol edilmesi arasındaki bağlantıyı kaldırmak ve böylece '*Yalancıdır/kezzâb; Mu'âviye'nin kötü hasletleri hakkında rivayette bulundu. Böylece ondan yazdıklarımızı silip yok ettik*' şeklinde okumakla olur. Bu durumda '*Mu'âviye'nin kötü hasletleri hakkında rivayette bulundu*' sözü, ondan yazdıklarını silip yok etmenin sebebi değil yalnızca râviyi tarif için ve silip yok etmenin sebebi de, onun yalancı oluşu olur. Bu da İbn Ebî Hâtîm'in Ebû Vâkıd el-Leysî Salih b. Muhammed b. Zâide (ö. 68/687-88) hakkındaki '*Gazvelere katılan biriydi; münkeru'l-hadîstir.*¹⁶' şeklindeki sözüne benzemiş olur ve burada kastedilen şey gazvelere katıldığı için münkeru'l-hadîs olduğu değildir. Etraflıca düşün.

İkinci şekil ise, mutlak olanın takyidi olarak mülâhaza edilmesidir. O zaman da anlam, '*Yalancıdır/kezzâb. Mu'âviye'nin kötü hasletleri hakkında münker rivayetlerde bulundu. Böylece biz de ondan yazdıklarımızı silip yok ettik*' şeklinde olur. Bu da, Mu'âviye'nin kötü hasletleri hakkında nakledilen tüm rivayetlerin Rasûlullah'a (s.a.) nisbetinin sabit olmadığı anlamına gelir.

Durum böyle olmakla birlikte ben İbrahim b. el-Hakem b. Zühreir'in, Mu'âviye'nin kötü hasletleri hakkında naklettiği bir rivayete vakıf olmadım. Ancak babasının bu konuda Âsım b. Ebû'n-Nücûd'dan, onun da Zir b. Hubeyş'ten, onun da İbn Mes'ûd'dan naklettiği bir rivayeti¹⁷ bulunmaktadır.

¹⁵ İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahmân b. Muhammed, *el-Cerh ve't-ta'dil*, I-IX, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1952, II, 94-5.

¹⁶ Cerh ve ta'dil terimi olarak 'münkeru'l-hadîs', cerhin Zehebî'ye göre beşinci, İrâkî'ye göre dördüncü mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîgadır. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis, araştırma ve değerlendirme yanı sıra itibâr amaçlı alınır. Buhârî ise bunu, kendilerinden hadis almanın helal olmadığı râviler için kullanır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 212-3. [çevirenin notu].

¹⁷ Müellif bu rivayet için kaynak vermemiştir. Ancak zikrettiği senedle gelen rivayetler bulunmaktadır. Bkz. İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b.

Yine İbrahim b. el-Hakem b. Züheyr'in Ebû Hâtim'in kendisinden duyduğu münker rivayetlerinin bulunduğu, onların da onun ithamına sebep olduğunda şüphe yoktur. Nitekim İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938) şöyle demiştir: “*Babam Rey’de ondan hadis yazdı ancak ondan rivayette bulunmayıp hadisini terk etti.*”

Münekkit imamlar Mu’âviye’nin faziletleriyle ilgili rivayetleri nakledenleri sika kabul ediyor mu?

- Eğer muhaddisler, Âl-i beyt taraftarı râvileri cerh etmiş ve Emevî ile Abbasî devletinin siyasi hegemonyasının tesirinde kalarak Nâsibîleri hoş karşılayıp çoğunlukla *sika* kabul etmiş olsaydı, onların yanında Hz. Ali’nin (r.a.) faziletine dair Nebevî hadislerden bir şeyin sahih olmaması ya da az bir şeyin olması ve Mu’âviye’nin faziletine dair büyük miktarda sahih hadisin olması gerekirdi.

Ancak vakıa tamamen bunun aksinedir. Ehl-i sünnet muhaddislerin kriterlerinde Hz. Ali’nin (r.a.) faziletine dair çok sayıda hadis sahih olmuş ve Mu’âviye’nin faziletine dair bir tek rivayet sahih olmamıştır. Ey akıl sahipleri iyice düşünün.

Mu’âviye’nin faziletlerine dair hadisleri rivayet eden râviler

Bunun yanı sıra burada, araştırmacının muhaddislerin siyasi hegemonyanın etkisinde kalarak çoğunlukla onları *sika* kabul ettikleri yönündeki iddiasının doğruluk derecesini anlamak için, hadis imamlarının Mu’âviye’nin faziletlerine dair rivayette bulunulan râviler hakkındaki değerlendirmelerinden tespit ettiklerimi arz etmek isterim.

• İbrahim b. Zekeriyâ el-Abdesî el-Vâsıtî

Mâlik- Abdullah b. Dînâr- İbn Ömer (r.a.) kanalıyla Ca’fer[-i Sâdık]ın Rasûlullah’a (s.a.) ayva hediye ettiğini, Rasûlullah’ın (s.a.) da Mu’âviye’ye üç tanesini verip ‘*Beni bunlarla cennette karşıla*’ buyurduğunu rivayet etmiştir.

İbn Hibbân şöyle demiştir: “*Bu mevzûdur, aslı yoktur.*” Yine bu râvi, yani İbrahim b. Zekeriyâ hakkında şöyle demiştir: “*Mâlik’ten*

Hibbân, *el-Mecrûhîn mine’l-muhaddisîn ve’d-du’afâ ve’l-metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed, I-III, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1992, I, 250; İbn Adî, *el-Kâmil fî du’afâ*, II, 491.

mevzû hadisler getirmektedir.” İbn Ebû Hâtim onun hakkında ‘Hadis[ler]i münkerdir’ ve İbn Adî ‘Batıl şeylerle rivayette bulunur’ demiştir.¹⁸

Muhaddislerin yöntemini bilmeyen kişi bunu garipsen ve bütün sahâbeyi âdil görmelerine rağmen muhaddislerin bu hadis hakkında uydurma ve münker yönündeki hükümlerinin anlamı nedir ve [yoksa] onlara göre Mu’âviye [Rasûlullah’la] sohbet şerefine nail olan ve cennete girmesi umulan biri değil midir, diye sorar.

[Cevaben] derim ki: Muhaddisler rivayetin yalnızca mananın sahihliğine bakmazlar aksine kendilerine göre sabit olan Nebevî hadislere ve Rasûlullah’ın (s.a.) üzerinde bulunduğu gerçekliğe dair birikimin yardımıyla rivayetin insicam veya insicamsızlığına bakarlar. Onlara göre bir konu hakkında, örneğin Mu’âviye’nin faziletleri hakkında çok sayıda rivayetin gelmiş olması onun sübutuna hükmetmeleri için yeterli değildir. Yine Mu’âviye’nin müslüman olması, onun faziletine ve cennetle müjdelenmesine dair hadislerin gelmesi için yeterli sebep değildir.

Onların Mu’âviye’nin *sâbikûn*’dan [İslâm’a ilk girenler] ve nübüvvet devrindeki mümtaz konumdaki ashâptan olmadığına, onun ancak Mekke’nin fethinden sonra İslâm’a girmiş *tulekâ*’dan olduğuna, hilafet konusunda tartışıp onu zor kullanarak aldığına ve sonra da onu oğluna bıraktığına baktıklarında şüphe yoktur. Bundan sonra ancak cahillerin ve başka münker rivayetlerle tanınan kişilerin rivayet ettiği ve faziletle menkıbeler belirleyen benzer hadisleri görürüz.

Burada da buna benzer rivayetlerde münker, batıl veya uydurma; râvileri hakkında da tecrîh ve ithâm hükmünü verme hususunda muhaddislerin çekinmediklerini görüyoruz.

- **Ahmed b. Abdullah b. Mismâr, Ebû Abdullah ed-Deyra’âkûlî**

İbnü’n-Neccâr (ö. 643/1245) şöyle demiştir: “*Ebü’r-Rabî ez-Zehrânî’den Mu’âviye b. Ebû Süfyân’ın menkıbeleri hakkında mevzû ve münker olan bir hadis rivayet etti.*” Bu hususta Zehebî ve İbn Hacer (ö. 852/1448) ona muvafakat etmiştir.¹⁹ İbnü’n-Neccâr’ın işaret

¹⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-Mîzân*, I, 282-3.

¹⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-Mîzân*, I, 504-5.

ettiği mevzû hadis, 'Ey Mu'âviye, senin faziletin hakkında şüphede olan kişi var ya! Kıyamet günü o kişi boynunda ateşten bir halka ile gelecek ve yeryüzü onun için yarılacaktır' şeklindeki hadistir.²⁰

- **Ahmed b. Muhammed b. Nâfi' es-Sûfi**

Hafız İmam Ebû Sa'îd en-Nakkâş (ö. 414/1023)²¹, *el-Mevzû'ât*²² kitabında Ahmed b. Muhammed b. Nâfi' tarikiyle onun Huseyn b. Yahyâ el-Hinnâî'den, onun da Hammâd b. Zeyd'den, onun da Nafi'den, onun da İbn Ömer'den (r.anhümâ) olmak üzere şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ayetü'l-Kürsî indiği zaman Rasûlullah (s.a.) Mu'âviye'ye 'Bunu yaz' diye buyurdu. O, 'Ey Allah'ın Rasûlü, [başka birine] yazdırdıysan ben neden yazayım ki?' dedi. Rasûlullah (s.a.) ise 'Onu okuyan kimse yoktur ki ecri sana ait olmasın' buyurdu." en-Nakkâş şöyle demiştir: "Bu, şüphesiz mevzû bir hadistir." İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200) ve Zehebî de bu râvi hakkında 'Onu [yalancılık ve hadis uydurmakla] itham etmişlerdir' demişlerdir.²³

Bu en-Nakkâş da, 414 senesinde vefat eden hafız İmam Ebû Sa'îd Muhammed b. Ali b. Amr el-Esbehânî el-Hanbelî olup yalancı/kezzâb Ebû Bekir en-Nakkâş el-Bağdâdî değildir.

- **İshâk b. Muhammed b. İshâk es-Sûsî**

İbn Hacer onun hakkında şöyle demiştir: "Mu'âviye'nin faziletleri hakkında kabîh olan mevzû rivayetleri getiren bu cahilin getirdikleriyle kendisi veya meçhul hocaları itham edilmiş durumdadır."²⁴

²⁰ Müellif burada rivayetin kaynağını vermemiştir. Bu nedenle rivayetin kaynağına ulaşmaya çalıştık. Bkz. İbn Arrâk, Ali b. Muhammed, *Tenzihü's-şerî'ati'l-merfû'a 'ani'l-ahbâri's-şeni'eti'l-mevzû'a*, Abdülvehhâb Abdüllatîf - Abdullah Muhammed es-Siddîk, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ts., II, 21. [çevirenin notu].

²¹ Müellif burada en-Nakkâş'ın hangi en-Nakkâş olduğunu sarîh şekilde ifade etmemiştir. Ancak verdiği bilgilerden 414/1023 senesinde vefat eden en-Nakkâş olduğunu tahmin etmekteyiz. [çevirenin notu].

²² Müellifin bahsettiği Ebû Sa'îd en-Nakkâş adında tespit edebildiğimiz tek kişi 414/1023 tarihinde vefat eden Ebû Sa'îd Muhammed b. Ali b. Amr b. Mehdî en-Nakkâş el-Esbehânî el-Hanbelî olup 'el-Mevzû'ât' adlı bir eseri bulunmamaktadır. Bkz. Zirikî, Hayreddîn b. Mahmûd, *el-A'lâm*, I-VIII, Dâru'l-İlm il-Melâyin, Beyrut 2002, VI, 275. [çevirenin notu].

²³ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, I, 634.

²⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, II, 75-6.

- **Asbağ Ebû Bekir eş-Şeybânî**

es-Süddî'den, o da Abdühayr'dan, o da Hz. Ali'den (r.a.) olmak üzere şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Ümmet içerisinde cennete ilk girecek kişiler Ebû Bekir ve Ömer'dir. Ben Mu'âviye'yle birlikte hesap için bekletileceğiz.” Ukaylî (ö. 322/934) *ed-Du'afâ*'da bu rivayeti nakledip râvi hakkında şöyle demiştir: “Meçhuldür ve hadisi mahfûz değildir.” İbnü'l-Cevzî de bunu, *el-Vâhiyât*'ta tahrîc etmiştir. İbn Hacer de şöyle demiştir: “Bunun, *el-Mevzû'ât kitabında olması evladır.*” Zehebî de bu haberi münker olarak nitelemiştir.²⁵

- **Cebele b. Atıyye**

Bir kişinin (racül) Mesleme b. Mahled'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Allah'ım, Mu'âviye'ye kitabı öğret ve onu beldelere hâkim kıl.” Zehebî bu haberi ‘münker bi-marre’ olarak nitelemiştir. İbn Hacer şöyle demiştir: “Hadisteki afet muhtemelen meçhul olan kişidir. Cebele'ye gelince, İbn Ebî Hâtim İbn Ma'în'den onu sika kabul ettiğini nakletmiştir.”²⁶ Onların ‘afet filan kişidir’ sözü, hadisin mevzû veya mevzûya benzer olduğu anlamına gelir.

- **Ca'fer b. Muhammed el-Antâkî**

Züheyr b. Mu'âviye'den, o da Ebû Hâlid el-Vâlibî'den, o da Târik b. Şihâb'dan, o da Huzeyfe b. el-Yemân'dan olmak üzere Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Mu'âviye, kıyamet günü üzerinde nurdan bir ridâ olduğu halde haşredilecek.” İbn Hibbân şöyle demiştir: “Bu [rivayet] mevzûdur, aslı yoktur.” Yine aynı Ca'fer b. Muhammed hakkında ‘Bu, Züheyr b. Mu'âviye'den mevzû, sebt/sika olan başkasından da maktûb [haberler] rivayet eden bir şeytir’ demiştir. Zehebî haberin batıl olduğunu söylemiş, İbn Hacer de ona muvafakat etmiştir.²⁷

- **el-Hasen b. Şebîb el-Müktib**

Mervân b. Mu'âviye'den, o da Abdurrahman b. Abdullah b. Dînâr'dan, o da babasından, o da İbn Ömer'den (r.anhümâ) olmak üzere Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Şam

²⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 209.

²⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 420.

²⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 467.

şehirlerini yüce ve güçlü biri yönetecek. O benden, ben de ondanım. Bir adam ‘O kişi kimdir?’ diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) elindeki bir çubukla Mu‘âviye’nin kafasına [işaret ederek] ‘O budur’ buyurdu.” İbn Adî râvi hakkında şöyle demiştir: “Sika râvilerden batıl haberler rivayet etmiştir.” İbn Hibbân onun ismini es-Sikâ’ta zikretmiş ve hakkında ‘Garîb [haberler] rivayet etmiş olabilir’ demiştir. Berkânî (ö. 425/1034) de Dârekutnî’den olmak üzere ‘Haberleri kavî değildir/eyse bi-kavî, i’tibâr için alınır’ demiştir. Zehebî Dârekutnî’nin sözünü naklederken şu sözünü yorumda bulunmuştur: “[Bu konuda] verilmiş kesin hüküm (el-müte’ayyin) İbn Adî’nin hakkında söylediği şeydir.”²⁸ Onu leyyin kabul etmekle yetinen kişinin, İbn Adî’nin rivayet ettiği rivayetine vakıf olmadığı açıktır. Şayet vakıf olsaydı, onun hakkında İbn Adî’nin verdiği hükmü vermekte tereddüt etmezdi.

- **el-Hasen b. Kesîr**

Bekr b. Eymen’den, o Âmir es-Sârimî’den, o Ebû’z-Zübeyr’den, o da Câbir b. Abdullah’tan (r.anhümâ) olmak üzere Rasûlullah’ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Mu‘âviye’yi benim minberim üzerinde görürseniz, onu kabul ediniz. Zira o güvenen ve güvenilirindir.” Hatîb el-Bağdâdî bu haberi *Târîhu Bağdâd*’da rivayet etmiş ve şöyle demiştir: “Bu vecih dışında onu yazmadım. Senedinin Muhammed b. İshâk ile Ebû’z-Zübeyr arasındaki râvilerin tümü meçhuldür.”²⁹ İbn Hacer de onu ikrar etmiştir.

- **Abdullah b. Bekkâr**

Abdullah b. Bekkâr babasından, dedesinden, o Ebû Mûsâ el-Eş‘arî’den (r.a.) olmak üzere şöyle rivayet etmiştir: “Rasûlullah (s.a.) Ümmü Habîbe’nin yanına geldi. O sırada Mu‘âviye’nin başı onun hücresindeydi. Rasûlullah (s.a.) Ümmü Habîbe’ye hitaben ‘Onu seviyor musun?’ buyurdu. O da ‘Ben kim oluyorum da onu sevmeyeyim’ diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: ‘Allah ve Rasûlü de onu seviyor.’ Ukaylî bu haberi *ed-Du‘afâ*’da rivayet etmiş ve râvi hakkında şöyle demiştir: “Nesebi meçhuldür ve rivayeti mahfûz değildir.” Zehebî ve İbn Hacer onu ikrar etmiştir.³⁰

²⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-Mîzân*, III, 56-7.

²⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-Mîzân*, III, 108-9.

³⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-Mîzân*, IV, 442.

• **Abdullah b. Hafs el-Vekîl es-Sâmirî**

Süreyç'ten, o Hüşeym'den, o Seyyâr'dan, o Sâbit'ten, o da Enes'ten (r.a.) olmak üzere Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Ashâbımdan Mu'âviye dışında kimsenin yokluğunu hissetmedim. Onu sekiz yıl boyunca görmüyorum; sonra içi rahmet, bacakları zebercedden olan miskten bir deve üzerinde bana geliyor, ben de 'Neredeydin?' diyorum. O da 'Rabbimin arşının altında bir bahçede O bana, ben O'na münacat ediyordum' diye cevap veriyordu. Rasûlullah (s.a.) 'Bu, dünyada sana sövülmesinin karşılığıdır' buyurdu."* İbn Adî bunu ondan rivayet edip *'Bu, mevzû hadistir'* demiştir. Râvi hakkında ise şöyle demiştir: *"Kâne yesruku'l-hadîs³¹. Kendisinin uydurduğunda şüphe etmediğim hadisleri bana imlâ ediyordu."* Hatîb el-Bağdâdî de bu hadis hakkında şöyle demiştir: *"Sened ve metin bakımından batıldır ve el-Vekîl'in uydurduğu bir hadis olduğunu düşünüyoruz. Zira kendisi dışındaki senedindeki tüm râviler sikadır."* Zehebî de *'İbn Adî'nin bu deccâlden³² hadis alması gerekmezdi'* demiştir. İbn Hacer şöyle demiştir: *"Cûzekânî onun Süreyç'in Hüşeym'den olan mezkûr hadisini ileri sürüp 'Bu, hasen garîb bir hadistir' dedi."* Yine İbn Hacer şöyle demiştir: *"El yazmasından okuduğum yerde İbnü'l-Cevzî onu 'Taraf tutmaktan Allah'a sığınırız. Bu kitabın müellifine bu hadisin mevzû olduğu gizli değildir' şeklinde eleştirmiştir."*³³

Eğer 'muhaddis olduğu halde Cûzekânî'nin bu hadisi hasen kabul ettiğini görmüyor musun?' dersin, ben de 'Cûzekânî, 543 senesinde vefat etmiş olan el-Huseyn b. İbrâhîm b. el-Huseyn b. Cafer'dir ve *el-Ebâtîl* kitabının müellifidir', derim. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* kitabında onu pazartesi günü kılınan namaz ve başka namazlar hakkında hadis uydurmakla itham etmiş ve şöyle demiştir:

³¹ Serikatü'l-hadîs/sirkatü'l-hadîs: Bir kimsenin (sârik), bir hocadan duymamış/muteber bir yolla almamış olduğu bir hadisi ondan duymuş/muteber bir yolla almış olduğunu iddia etmesi veya bir hocadan geldiği bilinen bir hadisi bu hocanın tabakasındaki diğer bir hocaya nispet etmesi anlamında kullanılmaktadır. Bkz. Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İFAV Yayınları, İstanbul 2011, s. 276, 279. [çevirenin notu].

³² Cerh ve ta'dîl terimi olarak 'deccâl', Zehebî ve Irâkî'ye göre cerhin 1., Sehâvî'ye göre 2. mertebesinde bulunan râvi hakkında kullanılan bir sîgadır. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınamaz. Bkz. Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 54. [çevirenin notu].

³³ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, IV, 461-2.

“Bu adamın hadis ilminden payı varmış! Kalpleri köreltenlerden Allah münezzehtir.” Zehebî de *Tabakâtü'l-Huffâz*'da onun kitabı hakkında şöyle demiştir: “*Kitabı, içindeki vehimlerin yanı sıra mevzû ve vâhî hadisleri içermektedir.*” İbn Hacer de bunun üzerine ‘*Kitabın çoğu hakkında tartışmalar vardır*’ demiştir.³⁴ Cûzekânî müteahhirîndendir ve hem zaman hem de kıymet bakımından imamlar tabakasından değildir.

- **Abdurrahman b. el-Hüsâm**

Abdurrahman b. el-Hüsâm şöyle dedi: Havrân ahalisinden bana gelen³⁵ biri, başka birinden naklederek şöyle dedi: Hâşim oğullarından on kişi toplanıp sabah erkenden Rasûlullah'ın (s.a.) yanına geldiler. Namazını bitirdiğinde ‘*Ey Allah'ın Rasûlü, bazı işlerimizi sana arz etmek için geldik. Allah bu risâleti faziletli kılmış, seni onunla bizi de senin şerefine şereflendirdi. Şu Mu'âviye b. Ebî Süfyan vahyi yazıyor. Bizse senin ev halkından bu işte ondan daha evlâsının olduğunu düşünürüz*’ dediler. Rasûlullah (s.a.) ‘*Evet, o halde başka birini arayıp bulun*’ buyurdu. Râvi her dört günde bir Allah'ın katından Muhammed'e (s.a.) inerdi. Bu arada Cebrail kırk gün boyunca inemedi. Kırkıncı gün olduğunda Cebrail içinde ‘*Ey Muhammed, vahyini yazmak için Allah'ın seçtiği kişiyi değiştirme hakkın yoktur. Onu görevinde bırak zira o güvenilir biridir*’ yazılı bir sahifeyle indirildi. İbn Asâkir (ö. 571/1176) *Târîh*'inde şöyle demiştir: “*Bu, münker bir haberdir ve hadis[in senedin]de birden çok meçhul [râvi] vardır.*” İbn Hacer de şöyle diyerek yorumda bulunmuştur: “*Aksine batıl olduğu hususunda kesin hüküm verilen bir haberdir. Allah'a yemin olsun ki bu iftirayı yapan kişinin imanının gitmiş olmasından korkarım.*”³⁶

- **Abdülazîz b. Bahr el-Mervezî**

İsmâ'îl b. Ayyâş'tan, o Abdurrahman b. Abdullah b. Dînâr'dan, o babasından, o da İbn Ömer'den (r.anhümâ) olmak üze-

³⁴ A.g.m., a.g.e., III, 142-46.

³⁵ Burada ‘bana gelen’ şeklinde çevirdiğimiz ‘مرَّبِي’ ibaresinin, *Târîhu Dimaşk*'ta ‘مرِّي’ şeklinde geçtiğini belirtmek gerekir. Bkz. İbn Asâkir, Ali b. el-Hasen, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, thk. Muhibbüddîn Ebû Sa'îd Ömer b. Garâme el-Amravî, I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995-2000, XXXIV, 304. [çevirenin notu].

³⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 95.

re Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Şimdi yanınıza cennet ehlinde biri çıkıp gelecek. Derken Mu'âviye çıkıp geldi. Bunun üzerine 'Ey Mu'âviye, sen bendensin ben de sendenim. Cennet kapısında bu ikisi gibi benimle yan yana olacaksın' buyurdu ve iki parmağına işaret etti.” İbn Adî, râvinin *ma'rûf* olmadığını söyledi. Zehebî de bu haberi *batıl* olarak nitelemiş, İbn Hacer de onu onaylamıştır.³⁷

- **Abdülmelik b. Yezîd**

Dârekutnî, *Garâibü Mâlik*'te İshâk b. Vehb el-Allâf- Abdülmelik b. Yezîd- Mâlik- Nâfi'- İbn Ömer tarîkiyle İbn Ömer'in şöyle dediğini tahrîç etmiştir: “Ca'fer b. Ebû Tâlib Rasûlullah'a (s.a.) dört ayva hediye etti. Rasûlullah bunların üçünü Mu'âviye'ye verip '*Bunlarla bizi cennette karşıla*' buyurdu.”

Zehebî, Abdülmelik b. Yezîd'le ilgili olarak '*Onun kim olduğu bilinmiyor*' demiştir.³⁸ Abdülfettâh Ebû Gudde (r.) de, *el-Lisân*'ın haşşyesinde, tercemesinde de geçtiği gibi, İshâk b. Vehb el-Allâf'ın yalancı/kezzâb ve suçun onda olduğuna dikkat çekmiştir. [İbn Hacer'in *Lisânü'l-Mîzân*'ı, II, 82-3'e bakınız. Orada İbn Hibbân'ın '*Açık açık hadis uydurur*', Dârekutnî'nin, '*Yalancı (kezzâb), metrûk*' ve Hâkim'in (ö. 405/1014) '*İbn Vehb'den mevzû hadisler rivayet etmiştir, sâkîtu'l-hadîstir*' dediği yer almaktadır.³⁹] Abdülmelik b. Yezîd aslı itibariyle bilinmeyen ve kendisinden rivayette bulunan kişi de yalancı/kezzâb ve hadis uyduran/vaddâ' olduğunda, hadisten dolayı itham edilen kişi ondan rivayette bulunan İshâk b. Vehb el-Allâf olmaktadır. Bu meçhul râvinin ismi de, yalancı râvinin bir uydurması olabilir. Bunun yanı sıra bu hadis benzer şekilde İbrahim b. Zekeriyâ el-Abdesî el-Vâsıtî'nin tercemesinde, onun Mâlik'ten olmak üzere Abdullah b. Dînâr-İbn Ömer tarîkiyle geçmiştir.⁴⁰

- **Ubeydullah b. Süleyman**

İbn Asâkir, *et-Târîh*'inde, bu râvinin tercemesinde onun Abdurrezâk- Ma'mer- Enes b. Mâlik kanalıyla Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “*Cennete gireceğim ve orada yalnızca*

³⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 194.

³⁸ A.g.m., a.g.e., V, 278-79.

³⁹ Bkz. A.g.m., a.g.e., II, 82-3.

⁴⁰ A.g.m., a.g.e., I, 282-3. [çevirenin notu].

Mu'âviye'yi yetmiş yıl boyunca kaybedeceğim. Sonra onu görecek ve 'Ey Mu'âviye, neredeydin?' diyeceğim. O da 'Rabbimin arşının altındaydım da eliyle bana 'Bu, dünya hayatında sana sövmelerinin karşılığıdır' diyerek hediyeler veriyordu' diyecektir."

İbn Asâkir şöyle demiştir: "Bu, münker bir hadistir ve senesinde birden çok meçhul râvi vardır." Zehebî de bu haberi batıl olarak nitelemiş ve İbn Hacer onu onaylamıştır.⁴¹

• **Gâlib b. Ubeydullah el-Ukaylî el-Cezerî**

Atâ'dan, onun da Ebû Hüreyre'den (r.a.) olmak üzere Rasûlullah'ın (s.a.) Mu'âviye'ye ok verdiği ve 'Bunu al ve cennette beni onunla karşıla' buyurduğunu rivayet etmiştir.

Gâlib b. Ubeydullah'ın zayıflığında ittifak edilmiştir. Onun hakkında İbn Ma'in ve Nesâî 'Sika değildir ve hadisi yazılmaz' demişlerdir. Ebû Hâtim de 'Metrûkû'l-hadîs'⁴², münkeru'l-hadîs' demiştir. Zehebî de yukarıdaki hadisi *mevzû* olarak nitelemiş, İbn Hacer de onu onaylamıştır.⁴³ Kâsım b. Behrâm da, Ebü'z-Zübeyr- Câbir-Rasûlullah (s.a.) kanalıyla benzerini rivayet etmiştir. Kâsım b. Behrâm hakkında İbn Hibbân, 'Hiçbir şekilde onunla ihticac edilmez', İbn Adî de 'Yalancı/Kezzâb' demiştir.⁴⁴

Vezîr el-Cezerî de bu hadisi Gâlib b. Ubeydullah'tan rivayet etmiştir. İbn Ma'in 'Okla ilgili Mu'âviye hadisini rivayet eden Vezîr'in hiçbir değeri yoktur (leyse bi-şey)' demiş; Ebû Zür'a, Ya'kûb b. Şeybe, Sâcî ve başkaları onu *zayıf* kabul etmişlerdir.⁴⁵

• **Muhammed b. el-Hasen**

Senedli bir şekilde Sa'd'dan, Rasûlullah'ın (s.a.) Mu'âviye için 'O, üzerinde dışı rahmet, içi rıza olan nurdan bir elbiseyle haşre-

⁴¹ A.g.m., a.g.e., V, 330.

⁴² Cerh ve ta'dîl terimi olarak 'metrûkû'l-hadîs', sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkide uğramış olan râvi için kullanılır. Böyle bir râvi Zehebî ve Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü, İrâkî'ye göre ikinci mertebesinde. İbn Hacer'in *Takrîb*'deki sıralamaya göre ise onuncu mertebededir. Böyle bir râvinin hadisi hiçbir suretle alınmaz. Bkz. Aydınlı, *Hadis İstihlaları Sözlüğü*, s. 181. [çevirenin notu].

⁴³ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, VI, 297-9.

⁴⁴ A.g.m., a.g.e., VI, 369-70.

⁴⁵ A.g.m., a.g.e., VIII, 376-7.

dilecek. Vahiy yazmaktan dolayı insanlar arasında onunla övünecek' buyurduğunu rivayet etmiştir. Yine senedli bir şekilde Rasûlullah'ın (s.a.) 'Mu'âviye, hilminden ve Rabbimin kelamına olan güveninden dolayı nebi olarak tekrar diriltilecek' buyurduğunu rivayet etmiştir.

İmam Zehebî, Muhammed b. el-Hasen hakkında şöyle demiştir: "İshâk b. Muhammed es-Sûsî ondan Mu'âviye hakkında uydu-rulmuş hadisler rivayet etmiştir. Bu tefsir sahibi en-Nakkâş olabilir ki o da yalancıdır (kezzâb) veya diğer deccallerden biridir." İbn Hacer de onu onaylamıştır.⁴⁶ Ondaki rivayette bulunan İshâk b. Muhammed b. İshâk es-Sûsî de, daha önce zikredilen, Mu'âviye'nin faziletleriyle ilgili çirkin mevzû rivayetler getiren ve kendisinin veya meçhul hocalarının itham edildiği kişidir. Bu en-Nakkâş da, 266 senesinde doğup 351 senesinde vefat eden kari, müfessir Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. Ziyâd el-Mevsilî el-Bağdâdî'dir. *Metrûkû'l-hadîs* ve yalancıdır/kezzâb ve daha önce zikredilen Ebû Sa'îd en-Nakkâş'tan başkasıdır.

- **Muhammed b. Recâ**

Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd- Babası [Ebü'z-Zinâd]- Hârîce b. Zeyd b. Sâbit- Babası kanalıyla Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Ey Ümmü Habîbe, Allah için Mu'âviye'yi senden daha çok seviyorum. Onu adeta cennet döşeklerinin üzerinde görüyorum."

Zehebî, bu haberi *batıl* olmakla ve bu râviyi de, hadis uydurmakla itham edilmekle nitelemiş; İbn Hacer de onu onaylamıştır.⁴⁷

- **Muhammed b. Züheyr b. Atıyye es-Sülemî**

Ezdî, onun tarîkiyle Ebû Muhammed -ki Beytül-Makdis'te kalıyordu- Hişâm b. Mevdûd- Muvarrik el-İclîkanalıyla Ubâde b. Sâmit'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah peygamberine 'Mu'âviye'den vahiy yazmasını iste; zira güvenilir biridir' diye vahyetti." Ezdî, bu râvi hakkında 'Sâkit, meçhul biridir, hadisi yazılmaz'; Zehebî de bu haberin batıl olduğunu ve Muhammed b. Züheyr'in onu iftira olarak söylemiş olabileceğini belirtmiştir. İbn Hacer de sened-

⁴⁶ A.g.m., a.g.e., VII, 67.

⁴⁷ A.g.m., a.g.e., VII, 132-3.

deki iki meçhul kişiden yalnızca birini hadis uydurmakla itham etmenin hoş olmadığına işaret etmiştir.⁴⁸ Bunda da, mesela iftira atmak suretiyle uyduran kişinin Beytü'l-Makdis'te kalan Ebû Muhammed veya onun şeyhinin olabileceğine işaret vardır.

- **Muhammed b. Abdülhamîd et-Temîmî el-Meflûc**

O, Efram b. Havşeb- Ebû Sinân- Dahhâk- Nezzâl b. Sebrel- Ali (r.a.) tarîkiyle Rasûlullah'ın (s.a.) Mu'âviye'den vahiy yazmasını istediğini, bunu Cebrail'e danıştığını böylece emin biri olduğu için onun yazmasını istediğini rivayet etmiştir.

Zehebî, Muhammed b. Gâlib Temtâm'ın, Muhammed b. Abdülhamîd'i *zayıf* kabul ettiğini ve sonra '*Efram sika değildir*' dediğini nakletmiş, İbn Hacer de onu onaylamıştır.⁴⁹

- **Sa'leb'in kölesi, 345 senesinde vefat eden Muhammed b. Abdülvâhid b. Ebû Hâşim Ebû Ömer ez-Zâhid**

Mu'âviye'nin faziletleri hakkında rivayet edilmiş hadisleri topladığı bir cüzü vardı. Âlimler onu hadiste *sika* kabul ederken, dilde *sika* kabul etmiyorlardı. İbn Hacer şöyle demiştir: "*Mu'âviye'nin faziletleri hakkında bir araya getirdiği cüzü gördüm; içinde çok sayıda mevzû rivayet buldum. Cüzdeki afetler ondan başkasına aittir.*"⁵⁰

- **Muhammed b. Yezîd el-Âbid**

Muhammed b. Amr b. Alkame'den, Mu'âviye'nin faziletlerine dair bir haber rivayet etmiştir. Nitekim Zehebî de böyle demiştir. Yine o, bu haberin onun afeti olduğunu söylemiş, İbn Hacer de onu onaylamıştır.⁵¹

- **Halife Mütevekkil'in mevlası Meserre b. Abdullah el-Hâdim**

Kirdevs b. Muhammed el-Kâfilânî- Yezîd b. Muhammed el-Mervezî- Babası- Dedesi tarîkiyle Hz. Ali'nin (r.a.) şöyle dediğini rivayet etmiştir: "*Rasûlullah'ın (s.a.) yanında olduğum sırada Mu'âviye çıkageldi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) kalemi elimden*

⁴⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, VII, 141-2.

⁴⁹ A.g.m., a.g.e., VII, 313-4.

⁵⁰ A.g.m., a.g.e., VII, 319-20.

⁵¹ A.g.m., a.g.e., VII, 592.

alıp Mu'âviye'ye verdi. Bunu Allah'ın O'na emrettiğinden başka bir şey içimde hissetmedim." İbn Hacer, 'Bu batıl bir haberdir ve senedi de uydurmadır' demiştir. Hatîb el-Bağdâdî onun Ebû Bekir ve Ömer'e nefreti mucip bir hadisini rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis yalandır. Meserre dışında senedinde zikredilmiş bütün râviler sikadır ve suç ondadır. Çünkü bunu vefatından dört yıl sonra Ebû Zür'a'dan işittiğini söylemiştir."⁵² Yine Hatîb, *Târîhu Bağdâd*'daki tercemesinde onunla ilgili olarak 'Sika değildir'⁵³, başka bir yerde de 'Zâhibü'l-hadîs'⁵⁴ demiştir.⁵⁵

- **Ebû Tâhir Mûsâ b. Muhammed b. Atâ ed-Dimyâtî el-Belkâvî el-Makdisî**

Mâlik- Nâfi'- İbn Ömer tarîkiyle Rasûlullah'ın (s.a.) Mu'âviye'ye bir ayva verip 'Cennette beni bununla karşıla' buyurduğunu rivayet etmiştir. Ebû Zür'a er-Râzî ve Ebû Hâtim er-Râzî onu yalancı kabul etmiştir. Nesâî, 'Sika değildir', Dârekutnî ve başkası da 'Metrûktur', demiştir. İbn Adî 'Kâne yesruku'l-hadîs', İbn Hibbân 'Ondan hadis rivayet etmek helal değildir, hadis uyduruyordu', İbn Yûnus, 'Mâlik'ten mevzû hadisler rivayet etmiştir ve metrûkü'l-hadîstir' ve Ukaylî 'Sikalardan batıl ve mevzû hadisler rivayet eder' demiştir.⁵⁶

- **Yahyâ b. Gâlib**

Zehebî, 'Babasından olmak üzere el-Hasen'den, Mu'âviye'nin faziletlerine dair rivayette bulunup mevzû bir haber zikretti' demiş, İbn Hacer de onu onaylamıştır.⁵⁷ Ben derim ki, bu râvi daha önce tercemesi geçen ve Mu'âviye'nin faziletlerine dair mevzû bir haberi rivayet eden Gâlib b. Ubeydullah'ın oğlu olabilir.

⁵² A.g.m., a.g.e., VIII, 36-7.

⁵³ Hatîb el-Bağdâdî, Muhammed b. Ali, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, XVII, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 2001, XV, 365.

⁵⁴ Cerh ve ta'dîl terimi olarak 'zâhibü'l-hadîs', cerhin Zehebî ve Sehâvî'ye göre üçüncü, Irâkî'ye göre ikinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîgadır. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz. Bkz. Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 335. [çevirenin notu].

⁵⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 530.

⁵⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, VIII, 216-8.

⁵⁷ A.g.m., a.g.e., VIII, 470.

- **Ya'îş b. Hişâm el-Karkasânî**

Mâlik- Nâfi' tarîkiyle İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Rasûlullah'ın (s.a.) yanındaydık. Ona ayva hediye edildi. Ashâbına birer tane, Mu'âviye'ye de onlardan bir tanesini verdi ve 'Cennette beni bununla karşılarsın' buyurdu." Hafız Zehebî (r.) bu haberin mevzû olduğunu, râvi Ya'îş b. Hişâm hakkında da 'Ondan rivayet eden kişi meçhuldür ve ikisinden biri bu hadisi uydurmuştur' demiş, İbn Hacer onu onaylamıştır. Ya'îş b. Hişâm'ı Dârekutnî ve İbn Asâkir zayıf kabul etmiştir. Ondan rivayette bulunan kişi Ahmed b. Cehver el-Karkasânî⁵⁸ olup 'Bize Ya'îş b. Hişâm el-Hâbûrî tahdîs etti; ayrıca Yahyâ b. Ma'în'in [Ya'îş b. Hişâm] sikaydı' dediğini işittim' demiştir.⁵⁹ Bu Ahmed b. Cehver'in tercemesinde Zehebî, 'Yalanla itham edilen bir şeyhtir' demiş, İbn Hacer de onu onaylamış ve 'Yahyâ b. Ma'în'in Ya'îş b. Hişâm sikaydı dediğini işittiğini iddia etmesinin onun batıl sözlerindedir' demiştir.⁶⁰ Bu yalancının, kendisinden batıl uydurma haberleri terviç etmek için Yahyâ b. Ma'în'in bir diğer yalancıyı sika kabul ettiği iddiasına olan hırsına bir bak. Ancak Allah cerh ve ta'dîl imamlarının diliyle sünnetin aleyhine yalan söyleyenleri açığa çıkarmayı murat etmektedir. Onlar ki bu ve benzeri müfterileri gözetlemektedirler.

Lisânü'l-Mîzân'da Bulamadığım Mu'âviye'nin faziletlerine Dair Hadisler

- İbn Adî *el-Kâmil*'de, Osman b. Abdurrahman'ın Atâ b. Ebû Rebâh'tan, onun da İbn Abbâs'tan olmak üzere Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Allah'ım, Mu'âviye'ye kitab ile hesabı öğret ve onu azaptan koru."⁶¹

Osman b. Abdurrahman hakkında Ebû Hâtim 'Hadisi yazılır ancak onunla ihticac edilmez'⁶², İbn Adî de 'Münkeru'l-hadîstir ve

⁵⁸ Müellifin 'Ahmed b. Cehver el-Karkasânî' olarak verdiği bu şahıs, yine müellifin atıfta bulunduğu eserde 'Ahmed b. Cumhûr el-Askalânî' olarak kayıtlıdır. Bunun sehven olduğu kanaatindeyiz. Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, I, 420-1. [çevirenin notu].

⁵⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, VIII, 542-3.

⁶⁰ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, I, 420-1.

⁶¹ İbn Adî, *el-Kâmil fi du'afâ*, VIII, 146. [çevirenin notu].

⁶² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 158. [çevirenin notu].

rivayet ettiklerinin tamamı ya isnad ya da metin olarak münkerdir' demiştir.⁶³

- İbnü'l-Cevzî *el-Mevzû'ât*'ta Ahmed b. Abdullah el-Eylî-Humeyd et-Tavîl- Enes b. Mâlik tarîkiyle Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "*Cebraîl (a.s.), beraberinde saf altından bir kalem olduğu halde yanıma indi ve 'Yüceler yücesi sana selam söylüyor ve habibim, bu kalemi arşın üstünden Mu'âviye b. Ebû Süfyân'a [vermen] için sana hediye etmiştim, o kalemi ona ulaştır ve bu kalemlle Ayetü'l-Kürsî'yi yazmasını, şekil verip harekelenmesini ve sana onu arz etmesini emret; ayeti yazdığı saatten kıyamete kadar onu okuyanların sayısı kadar sevap yazdım, buyuruyor' dedi.*"⁶⁴ İbnü'l-Cevzî şöyle demiştir: "*Bu, mevzû bir hadistir. Onu uyduran kişi ne kadar da soğukkanlıdır. Bu işte ustalaşmıştır. Râvilerinin çoğu meçhuldür.*"⁶⁵ Zehebî de şöyle demiştir: "*Ahmed b. Abdullah el-Eylî'nin Humeyd et-Tavîl[den rivayeti] bilinmiyor ve haber batıldır. Bu da onun işi gibi görünüyor.*"⁶⁶
- İbnü'l-Cevzî *el-Mevzû'ât*'ta İbn Adî'nin senediyle birlikte -ki o da Esram b. Havşeb'in senediyledir- Hz. Ali'den onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: "*İbn Hatal vahiy yazıyordu. Daha sonra kafir oldu ve Mekkelilere katıldı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) 'İbn Hatal'ı öldürene cennet vardır' buyurdu. Mekke'nin fethi yılı Kabe'nin örtülerine asılarak idam edildi. Rasûlullah da (s.a.) Mu'âviye'nin vahiy yazmasını istedi ve Cebraîl'e danıştı. Bunun üzerine o, 'Ondan yazmasını iste zira o güvenilir biridir' dedi.*"⁶⁷ İbnü'l-Cevzî, '*Bununla itham edilen kişi Esram'dır*' demiştir.⁶⁸

⁶³ İbn Adî, *el-Kâmil fî du'afâ*, VI, 273-7. [çevirenin notu].

⁶⁴ İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *Kitâbü'l-Mevzû'ât*, nşr. Abdurrahman Muhammed Osmân, I-III, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine 1966, II, 15. [çevirenin notu].

⁶⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II, 16. [çevirenin notu].

⁶⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, I, 506.

⁶⁷ Müellifin burada rivayeti muhtasar bir şekilde aktarmıştır. Rivayetin tamamı için bkz. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II, 17. [çevirenin notu].

⁶⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II, 19. [çevirenin notu].

Esram b. Havşeb hakkında Yahyâ b. Ma'în 'Pis bir yalancıdır' demiştir. Buhârî, Müslim, Nesâî ve Fellâs (ö.249/864) 'Metrûktur', Dârekutnî 'Münkeru'l-hadîstir', Hâkim ve Nakkâş da 'Mevzû haberleri rivayet ediyor' demiştir.⁶⁹

- İbnü'l-Cevzî *el-Mevzû'ât*'ta Hatîb el-Bağdâdî tarîkiyle -ki bu da Ali b. Abdullah b. Ferec el-Berdânî'nin senediyledir- Ebû Hüreyre'den olmak üzere onun Rasûlullah'ı (s.a.) şöyle buyururken işittiğini rivayet etmiştir: "Allah'ın yanında güvenilir kişiler üçtür: Ben, Cebrail ve Mu'âviye." İbnü'l-Cevzî, Hatîb el-Bağdâdî'den bunun suçunun el-Berdânî'ye ait olduğunu nakletmiştir.⁷⁰ [İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*.] Zehebî de Ali b. Abdullah el-Berdânî'nin hadis uydurmakla itham edildiğini zikretmiş ve bu hadisi de onun batıl rivayetlerinden saymış; İbn Hacer de onu onaylamıştır.⁷¹
- İbnü'l-Cevzî *el-Mevzû'ât*'ta İbn Adî tarîkiyle -ki bu da Ahmed b. İsa el-Haşşâb'ın tarikidir- Vâsile b. el-Eska' senediyle Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Allah'ın yanında güvenilir kişiler üçtür: Cebrail, ben ve Mu'âviye."

İbnü'l-Cevzî, Nesâî ve İbn Hibbân'dan bu hadisin *mevzû*, İbn Adî'den de her yönden *batıl* olduğu görüşünü nakletmiştir.⁷²

Ahmed b. İsa el-Haşşâb'ın hakkında ise İbn Hibbân şöyle demiştir: "Meşhur kişilerden münker, sikalardan da maklûb rivayetleri naklederdi." Dârekutnî 'Leyse bi'l-kavî', Mesleme 'Kezzâb, mevzû hadisler rivayet etti' ve İbn Tâhir 'Kezzâb, hadis uydurur' demiştir.⁷³ Dârekutnî'nin, el-Haşşâb'ın bu rivayetine vakıf olmadığı gözükmektedir. Yoksa diğer imamlar gibi o da onun hakkında sert davranırdı.

- İbnü'l-Cevzî *el-Mevzû'ât*'ta İbn Abbâs'tan olmak üzere onun şöyle dediğini nakletmiştir: "Cebrail Rasûlullah'ın

⁶⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 210-2.

⁷⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II, 17. [çevirenin notu].

⁷¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 554.

⁷² İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II, 17. [çevirenin notu].

⁷³ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, I, 568-9.

(s.a) yanına geldi. O sırada yanında Mu'âviye vardı ve [vahiy] yazmaktaydı. Bunun üzerine Cebrail 'Ey Muhammed, senin bu kâtibin emin biridir' dedi." İbnü'l-Cevzî 'Bu hadisin senesinde meçhul kişiler var' demiştir.⁷⁴

- İbnü'l-Cevzî *el-Mevzû'ât*'ta Muhammed b. Mu'âviye tarîkiyle, Ubâde b. Sâmit senediyle onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah, Nebî'ye (s.a.) 'Mu'âviye'den [vahiy] yazmasını iste; o çok güvenilir biridir' diye vahyetti."

Aynı şekilde *el-Mevzû'ât*'ta senedli şekilde Câbir b. Abdul-lah'tan olmak üzere Muhammed b. Mu'âviye ez-Ziyâdî'den Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Mu'âviye'nin [vahiy] yazması konusunda Rabbimle istişare ettim; O da 'Ondan yazmasını iste; o güvenilir biridir' buyurdu."

İbnü'l-Cevzî, İmam Ahmed, Yahyâ b. Ma'în ve Dârekutnî'nin Muhammed b. Mu'âviye'nin yalancı/kezzâb olduğu değerlendirmelerini nakletmiştir.⁷⁵ Bu iki rivayet dolayısıyla Muhammed b. Mu'âviye'yi eleştirmelerinin seneddeki en *zayıf* kişi olmasından kaynaklandığı görülmüyor. Yoksa İbnü'l-Cevzî, iki tarîkte dininden emin olunmayan ve meçhul olan başkasının da bulunduğunu zikretmiştir. Muhammed b. Mu'âviye, A'yen en-Nîsâbûrî el-Bağdâdî el-Mekkî'nin oğludur. Mizzî onu, *Tehzîbü'l-Kemâf*'de temyiz amaçlı zikretmiş ve Ebû Zür'a er-Râzî'ye sorulduğunu, onun da şöyle dediğini nakletmiştir: "Salih bir şeyti ancak kendisine her ne telkin edilirse kabul ederdi ve bu senin hadisindir denilen her şeyi rivayet ederdi. Kendisine biri gelip ona 'Bu Mu'allâ er-Râzî'nin hadislerindedir ve sen de onunla birlikteydin' der, o da tevehhümlerle birlikte onları rivayet ederdi." Bu râvi hakkında söylenenlerden biri de ölüm haberi kendisine geldiğinde Yahyâ b. Ma'în'in 'Onu öldüren Allah'a hamd olsun. Zira o Rasûlullah (s.a.) aleyhine yalan söylerdi' demiş olmasıdır. Yine Ahmed 'Onun hadislerini mevzû hadisler olarak gördüm' demiştir. Buhârî, Bezzâr ve Ebû Ahmed el-Hâkim 'Mütâbaat edilmeyen hadisler rivayet etti', Müslim 'Metrûkü'l-hadîs', Nesâî 'Metrûkü'l-hadîs, leyse bi-sika' ve

⁷⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II, 18. [çevirenin notu].

⁷⁵ A.g.m., a.g.e., II, 18. [çevirenin notu].

Berkânî de 'Hadis uydurdu' demiştir.⁷⁶ Keşke bazıları imamların buradaki 'Mütâbaat edilmeyen hadisler rivayet etti' şeklindeki sözlerinin manasını anlayabilseydi.

- İbnü'l-Cevzî *el-Mevzû'ât*'ta, İbn Adî'den Muhammed b. Ahmed b. Yezîd tarîkiyle, onun Sâbit'ten, onun da Enes'ten olan senediyle Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Allah vahyi hususunda gökte Cebrail'e, yerde de Muhammed ve Mu'âviye b. Ebû Süf-yân'a güvenmiştir." Sonra İbn Adî'nin râvi ve rivayeti zayıf kabul ettiğini zikretmiştir.⁷⁷

Muhammed b. Ahmed b. Yezîd el-Belhî hakkında İbn Adî, 'Dimaşk'ta ondan hadis yazdım. Zayıf biridir. Bize münker şeyler rivayet etti. Sâriku'l-hadis biridir ve hadis ehlinde değildir' demiş ve onun bu rivayetini zikretmiştir.⁷⁸

- İbnü'l-Cevzî *el-Mevzû'ât*'ta İbn Batta tarîkiyle onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bize Ebû Salih Ebû'l-Ahves'ten, o Nu'aym b. Hammâd'dan, o Muhammed b. Şu'ayb b. Şâbûr'dan, o Mervân b. Cünâh'tan, o Yunus b. Meysere b. Halbes'ten, o da Abdullah b. Büsr'den olmak üzere Rasûlullah'ın (s.a.) Ebû Bekir ve Ömer'le istişare ettiğini, onların da 'Allah ve Rasûlü daha iyi bilir' dediklerini, bunun üzerine Rasûlullah'ın (s.a.) 'Bana Mu'âviye'yi çağırın' diye emrettiğini, yanına geldiğinde de 'Ona işlerinizi devredin, o güçlü ve güvenilir biridir' buyurduğunu rivayet etmiştir."

İbnü'l-Cevzî, rivayetin senediyle ilgili yaptığı yorumda şöyle demiştir: "Senedde Mervân b. Cünâh bulunmaktadır ki Ebû Hâtim er-Râzî onun hakkında 'Onunla ihticac edilmez' demiştir."⁷⁹ [İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*]

⁷⁶ Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahmân, *Tehzîbü'l-Kemâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1983-1992, XXVI, 478-82.

⁷⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II, 18. [çevirenin notu].

⁷⁸ İbn Adî, *el-Kâmil fî du'afâ*, VII, 557-8. Ayrıca bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, VI, 493.

⁷⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II, 19. [çevirenin notu].

Ben de şöyle derim: “Bu rivayetin mevzû olduğunda şüphe yoktur ancak bu rivayette suçun Mervân b. Cünâh’ta olması gerekmez. O ki Dühaym, Ebû Dâvud ve Ebû Ali el-Hüseyn b. Ali en-Nîsâbü’rî’nin sika kabul ettiği; İbn Hibbân’ın es-Sikât’ta zikrettiği, hakkında Dârekutnî’nin ‘Lâ be’se bih’ ve Ebû Hâtim’in ‘Şeyh, hadisi yazılır ve kendisiyle ihticac edilmez’ dediği kişidir.”⁸⁰ Bu râvinin sika bir tabî olan Yunus b. Meysere’den olmak üzere bir sahâbîden münker olan bu rivayeti nakletmesi mümkün değildir. Bu nedenle senedde bunun sorumluluğunu taşıyacak başka birinin olması kaçınılmazdır. Suçun İbn Batta’nın hocası Ebû Salih’in olması mümkündür ki o, 361 senesinde vefat eden Halef b. Muhammed el-Hayyâm el-Buhârî’dir. Bunu da Ebû Sa’d el-İdrisî’nin zayıf kabul ettiği, hakkında Ebû Ya’lâ el-Halîlî’nin (ö. 446/1055) ‘Karıştırmıştır. Gerçekten zayıf biridir ve bilinmeyen metinler rivayet etmiştir’ ve Hâkim ile Ebû Zür’a’nın da ‘Ondan çokça hadis yazdık ve onun mesuliyetinden beriyiz. Biz ondan yalnızca i’tibâr için hadis yazdık’ dediği kişidir.⁸¹ Ebû Salih olarak künyelenen bu karıştırıcı kişinin, Mu’âviye adına bu metnin benzerini uydurmuş ve 279 senesinde vefat eden sika râvi Ebû’l-Ahves Muhammed b. Heysem’den semâ’ iddiasıyla birlikte ona bu senedi yerleştirmiş olması ve böylece onu rivayet etmiş olması uzak bir ihtimal değildir.

Takdim edilenlerden araştırmacının muhaddisler hakkında ‘Çoğunlukla Hz. Ali ve taraftarlarının muhaliflerini sika kabul ediyorlar’ ve ‘Mu’âviye’nin faziletlerine dair yalan olduğuna hükmedilmiş şeyleri rivayet eden kişi cerh edilmiyor ve adaleti düşürülmüyor’ demek suretiyle haktan saptığı ortaya çıkmaktadır. Onun bu sözleri de, vakıaya aykırı olan hayallerindendir.

Hz. Osman ve Hz. Ömer’in Fazileti Hakkında Rivayet Edilen Bazı Münker Rivayetler

- Bu konuya ilgili olan iki hadis, Osman b. Affân’ın (r.) fazileti hakkında rivayet edilen iki hadistir. Onları Hz Osman’ın soyundan biri, Osman b. Halid b. Ömer el-Emevî el-Osmanî rivayet etmiştir.

⁸⁰ Mizzi, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVII, 386-7.

⁸¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-Mîzân*, III, 372-3.

Bu râvi Hz. Osman'ın faziletine dair iki hadis rivayet etti. Bunlardan biri, Rasûlullah'ın (s.a.) '*Ey Osman, bu Cebrail'dir ve Allah'tan olmak üzere 'Rukiye'nin mihr-i misliyle ve onunla yaptığın hayat arkadaşlığı gibi bir arkadaşlık yapmak üzere seni Ümmü Gülsüm ile evlendirdim'* diyor' diye buyurduğu hadistir.

İkincisi de Rasûlullah'ın (s.a.) '*Her peygamberin cennette bir arkadaşı var; benim cennetteki arkadaşım da Osman b. Affan'dır'* buyurduğu hadistir.

Peki, bu râvinin münekkit imamların sözlerinden nasibi ne olmuştur?

Münekkit imamların yöntemleriyle râvi ve rivayetlerin tenkidindeki titizliklerini idrak etmeyenlere bu râvi, *sika* gibi görünür. Ancak vakıa bunun aksinedir. Nitekim münekkit âlimler onun hakkında '*Yanında münker rivayetler vardır. Münkeru'l-hadîs. Leyse bi-sika. Sikalardan maktûb rivayetler nakledenlerdendi. Mâlik ve başkasından mevzû rivayetler nakletmiştir'* demişlerdir.⁸² Bu da, Râşit halifelerden birinin faziletine dair rivayet edilmiş rivayetlerin *zayıf* kabul edilmesine götürse bile kimseye iltimas geçmeyen yöntemin sonuçlarındandır.

İmam Ahmed'e (r.) Ukbe b. Âmir'in '*Benden sonra peygamber gelseydi bu Ömer olurdu'* şeklindeki hadisi soruldu da o, '*Onu bırak, bana göre o münkerdir'* diye karşılık vermiştir.

Râşit Halifelerin Faziletleri Hakkında Rivayet Edilen Hadislere Mevzû Oldukları Hükümün Verilmesi

İbnü'l-Cevzî *el-Mevzû'âtü'l-kübrâ* kitabında Ebû Bekir'in faziletine dair 16 [II, 64], Ömer'in faziletine dair 3 [II, 64-7], ikisinin faziletine dair 9 [II, 67-78], Osman'ın faziletine dair 6 [II, 78-88], üç halifenin faziletine dair 2 [II, 90-1], Ali'nin faziletine dair 60 [II, 92-196], dört halifenin faziletine dair 4 [II, 196-200], Mu'âviye'nin faziletine dair 6 [II, 249-63] senedleriyle nakledilmiş hadis zikretmiştir.⁸³ Mu'âviye'nin faziletine dair bu hadislerden biri yedi sahâbîden rivayet

⁸² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 363-65; İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, I-XII, Matba'atü Dâireti'l-Me'ârifî'n-Nizâmîyye, Haydarâbâd 1325-1327, VII, 114.

⁸³ Bu bilgiler eserin Nurettin Boyacılar tahkikli baskısına göre verilmiştir. Bkz. İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *Kitâbü'l-Mevzû'ât*, thk. Nurettin Boyacılar, I-III, Advâü's-Selef, Riyad 1997.

edilmiştir ve bu durum, onun mevzû hadislerden sayılmasına engel teşkil etmez. Daha sonra İbnü'l-Cevzî münekkit hadis imamı İshâk b. Râhûye'nin *'Mu'âviye'nin faziletine dair Rasûlullah'tan (s.a.) sahih olan hiçbir şey yoktur'* dediğini rivayet etmiştir. Yine İbnü'l-Cevzî, *zayıf* (vâhiye) hadisler hakkındaki *el-İlelû'l-mütenâhiye* kitabında münferit ve bir arada olmak üzere dört Râşit halife ve Mu'âviye'nin faziletlerine dair *zayıf* senedli hadisleri zikretmiştir.⁸⁴

- İşte, şayet araştırmacının muhaddisler hakkındaki tasavvurları doğru olsaydı, mevzû ve *zayıf* (vâhiye) hadisler içinde Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Mu'âviye'nin faziletine dair olan bu çok sayıdaki hadisi görmemiz gerekirdi.
- İmam İbn Adî *el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl* kitabında şöyle demiştir: *"Bize el-hasen b. Ali en-Nisâbûrî Mısır'da ve Muhammed b. Hamdûn b. Halid Nisabur'da haber verip dedi ki: Bize Abdullah [b. Muhammed] b. Sa'îd b. Ebû Meryem haber verip dedi ki: Bize dedem haber verip dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne Amr b. Dînâr'dan olmak üzere 'İşlerinde onlara danış' ayeti hakkında İbn Abbâs'ın 'Ebû Bekir ve Ömer'e [danış]' dediğini haber verdi."* İbn Adî bununla ilgili şöyle yorum yapmıştır: *"Bu İbn Uyeyne'den mahfûz olan bir rivayet değildir. Bu Abdullah b. Muhammed b. Sa'îd b. Ebû Meryem de ya kafasından çıkan şeyi bilmeyen muğaffel biridir ya da kasıtlı olarak [hadis uydurmaktadır]. Zira onun burada zikretmeyeceğim mahfûz olmayan başka hadisini gördüm."*

Heva ehlerinden biri bize İbn Adî'nin, İbn Abbâs'tan mevkûf olarak rivayet edilmiş bu hadisin neden mahfûz olmadığını açıklayabilir mi? İbn Adî'nin, *'İşlerinde onlara danış'* şeklindeki Allah'ın sözünden muradın Ebû Bekir ve Ömer'le istişare olduğuna dair tefsirin İbn Abbâs'tan sahih olmasını imkânsız gördüğü, gün gibi ortada değil midir? Bunda münekkit muhaddislerin bakışlarındaki dikkate ve titizlikteki yüce mertebelerine dair açık bir delil yok mudur?

⁸⁴ İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *el-İlelû'l-mütenâhiye fi'l-ehâdîsi'l-vâhiye*, thk. Hafîl el-Mîs, I-II, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1983, I, 188-225.

İmamlar, Her Sünnî'yi Özellikle Sünnette Aşırı Olanını Sika Kabul Ediyor mu?

Bugün bazı araştırmacıların zannettiğinin aksine rivayetlerinde kendisiyle cerh edilmeyi gerektiren bir şey bulduklarında, râvinin sünnete aşırı bağlı ve bidatleri reddeden bir Sünnî olması muhaddisleri onu cerh etmekten alıkoymamıştır. Bunlar da bu duruma delalet eden örneklerdir:

• Hammâd b. Seleme

Hammâd b. Seleme'nin sünnete aşırı bağlılığı ve bidatlere direnişiyi meşhur olmasından dolayı âlimlerin gönlünde bilhassa ehl-i hadisin yanında büyük bir yeri vardır. Öyle ki İbn Medînî şöyle demiştir: "*Hammâd b. Seleme'nin hakkında konuşanı din hususunda itham etmişlerdir.*" İbn Hibbân da *es-Sikâ'ta* şöyle demiştir: "*Hammâd b. Seleme'nin akranlarından fazilet, dindarlık, ibadet etme, ilim, yazma, toplama, sünnette ve bidatleri ortadan kaldırmadaki katılık konusunda onun gibisi yoktu.*"

Yine imamlar onu övmüş, İclî, Sâcî ve Nesâî onu *sika* kabul etmiştir. Bu ise münekkitlerden bir grubun rivayetlerinde gördükleri şeyleri açıklamalarını engellemedi. Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân '*Hammâd'ın Ziyâd el-A'lem ve Kays b. Sa'd'den [olan senedi, belirttiği gibi] böyle değildir*' demiştir. Yine o, '*Rivayet ettiği şey Hammâd Kays b. Sa'd'den şeklindeyse, dediği gibidir*' demiştir. Abdullah b. Ahmed babasına onun neden böyle bir şeyi söylediğini sordu da Ahmed [b. Hanbel], '*Çünkü merfû kıldığı hadisler rivayet etmiştir*' diye cevap vermiştir. Yani onlar hakkında bilinen şey, mevkuûf olduklarıdır.

İmam Ahmed onu *sika* kabul etmiş ve bir keresinde '*Eyyûb'dan insanların müsned olarak rivayet etmedikleri hadisleri müsned hale getirdi*' demiştir. Yine İbn Ma'în onu *sika* kabul etmiş ve bir keresinde '*Kim ondan kitaplarındaki şeyleri işittiyse onda ihtilaf vardır. Kim de nüshalarından işittiyse o doğrudur*' demiştir. Böylece İbn Ma'în, Hammâd'ın hocalarından işittikleriyle kitapları arasını ayırmıştır. Yani hafızasında teğayyur vaki olmuş gibidir. Dolayısıyla hocalarından işittiği nüshaları sahihtir ancak ömrünün sonlarında kitaplarını yazdığında onlarda hata vaki olmuştur. İbn Sa'd da '*Sika, kesiru'l-hadistir ve bazen münker rivayetler nakletti*' demiştir. Bey-

hakî de ‘Müslümanların imamlarından biridir ancak yaşlandığında hıfzı kötüleştî’ demiştir.⁸⁵

- **Ömer b. Harun el-Belhî**

Hâkim *Târîhu Nîsâbû’* da onun hakkında ‘Ehl-i sünnetten ve onları savunanlardan biriydi’ demiştir. Bununla birlikte Kuteybe b. Sa’îd Cerîr b. Abdülhamid er-Râzî’ye şöyle demiştir: “Ömer b. Harun bize Kasım b. Mebrûr’dan olmak üzere onun Cebrail Rasûlullah’ın (s.a.) yanına indiğini ve ‘Kâtibin güvenilir biridir’ dediğini rivayet etti. Yani Mu’aviye. Bunun üzerine Cerîr ‘Ona git ve ona yalan söyledin, de’ demiştir.”⁸⁶

Cerîr b. Abdülhamid er-Râzî’nin cevabının hızına, münker rivayeti reddedişteki ve râvisi hakkında hüküm verişteki keskinliğine bakar mısın! Şunlar da, münekkit imamların Ehl-i sünnetten ve onları savunanlardan biri olan Ömer b. Harun hakkındaki sözleridir: “Mukâribü’l-hadîs, zayıf kabul edilmiş, zayıf, münker rivayetler nakletti, metrûkû’l-hadîs, sikalardan mu’dal rivayetleri rivayet eder, yalan söyler, hadisi değersiz pis yalancı.”

- **Ahmed b. Muhammed b. Amr b. Mus’ab el-Mus’abî el-Mervezî (v. 323)**

İbn Hibbân onun hakkında şöyle demiştir: “Kendi zamanın dakilerin sünnette en sağlamları, sünneti en çok savunanları, sünnetin haremîni en çok müdafaa edenleri ve ona muhalefet edenleri en çok zelil edenleri olmasına rağmen, eserler (âsâr) için metinler uydurur, haberler için de senedleri maktûb kılar. Yine bununla birlikte hadis uydurur ve maktûb kılar. Onun sünnetteki katılığına ve sünneti savunmasına dair bildiklerimiz, onun hakkında suskun kalmamıza engel olmaz.”⁸⁷

Dârekutnî de onun hakkında ‘Tatlı dilli bir hafız, sünnette ve bidatlere karşı koymada eşsiz biriydi fakat hadis uydururdu’ demiştir.⁸⁸ Dağûlî onu yalancılıkla, Ebû Sa’d el-İdrîsî de hadis uydurmakla

⁸⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, III, 11-16.

⁸⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, VII, 501-5. [çevirenin notu].

⁸⁷ Müellifin râvi hakkındaki bilgileri muhtasar şekilde ele aldığı görülmektedir. İbn Hibbân’ın değerlendirmesinin tamamı için bkz. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 156.

⁸⁸ Bkz. Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, XXIV, 123.

itham etmiştir.⁸⁹ Onun bidatçilere karşı koymakla birlikte kendi zamanındaki sünnette en katıları olması, münekkitlerin onun hadis uyduranlardan biri olduğu yönündeki nitelemesinde ona yardımcı oldu mu?!

- **Müemmel b. İsmail**

Ya'kûb b. Süfyân el-Fesevî '*Sünnî, yüce bir hocadır*' demiş ve Ebû Hâtim er-Râzî onu sünnete aşırı bağlı olarak nitelemiştir.

Yahya b. Ma'în ve İshâk b. Râhûye onu *sika* kabul etmiş ancak İbn Sa'd onun hakkında '*Sikadır, çokça hata eder*', Ebû Hâtim '*Sadûktur, sünnete aşırı bağlıdır ve çokça hata eder*' ve Ya'kûb b. Süfyân da '*Sika hocalarından münker rivayetler nakleder*' demiştir. İbn Hibbân onu *es-Sikâ'ta* zikretmiş ve '*Bazen hata etti*' demiştir. Dârekutnî de '*Sikadır, çokça hata eder*' demiştir.⁹⁰ Onun sünnete aşırı bağlı olması, durumunun açıklanması ve çokça hata etmesi hususunda ona kefil olmamıştır.

- **Nu'aym b. Hammâd el-Mervezî**

İmam Ahmed '*Nu'aym Ebû 'Isme'nin kâtibiydi. Ebû 'Isme de Cehmiyye ve heva sahiplerine karşı red konusunda şiddetli biriydi. Nu'aym de ondan öğrendi*' ve İbn Adî de '*Sünnette katı olan biriydi ve Kur'ân[ın mahlûkluğu meselesinden dolayı] mihnedeki hapisteyken öldü*' demiştir.⁹¹

İmam Ahmed ve İclî onu *sika* kabul etmiştir. İbn Ma'în de bir rivayete göre onu *sika* kabul etmiş, bir rivayette '*Ancak bazı şeylerde vehmeder ve hata ederdî*', başka bir rivayette de '*Hadiste değeri yoktur ancak sünnete bağlıdır*' demiştir. Salih Cezere '*Kendisine mütâbaat edilmeyen çok münker rivayeti vardır*' ve İbn Yunus '*Sikalardan münker rivayetler nakletti*' demiştir. İbn Hibbân onu *es-Sika'ta* zikretmiş ve '*Bazen hata ve vehmetmiştir*' demiştir. Dârekutnî de '*Sünnette imamdı ve çokça vehmi vardı*' demiştir.⁹²

⁸⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 238-9; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, I, 642-3.

⁹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 380-1.

⁹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 466-81; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 459. [çevirenin notu].

⁹² Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 469; İbn Hacer, *a.g.e.*, X, 458-63. [çevirenin notu].

Muhaddisler, Mezhepte Mu'tezilî veya Hanefî Olan Râviyi Mezhebinden Dolayı Zayıf Kabul Eder mi?

Bazıları muhaddislerin akide ve fıkihtaki görüşlerinde kendilerine uymayan herkesi, Mu'tezile'nin tamamını, Ebû Hanîfe'yi ve onun mezhebinde olan herkesi *zayıf* kabul ettiklerini zannediyorlar. Bu ise doğru değildir. Çünkü onlar, kendisinde hata ettiği ve ondan olduğuna ihtimal vermedikleri rivayetlerini bulduklarında râviyi *zayıf* kabul ediyorlar. İmam Ebû Hanîfe'yi sened ve metinde vaki olan hatalardan dolayı *zayıf* kabul etmişlerdir. Şayet onu *zayıf* kabul etmeleri taassup saikiyle olsaydı, onun mezhebinden olanların tümünü *zayıf* kabul ederlerdi. Ancak vakıa bunun aksinedir.

Yalnızca razı olmayacakları sözlerle kendilerine ulaştığında rivayeti terk etmeyi uygun görüyor, talebelerine ondan hadis yazmayı yasaklıyor ancak bu sebeple onu *zayıf* kabul etmiyorlardı.

Bunlar da söylediklerimin doğruluğunu ortaya koyan bazı örneklerdir:

▪ Muhammed b. İmrân b. Mûsâ el-Merzûbânî (v. 384)

Nebîz içerdi. Ebû İshâk el-Ezherî onun hakkında '*Mu'tezile'dendi ve sika değildi*' demiştir. Hatîb el-Bağdâdî de buna yorum yaparak '*Bize göre onun durumu yalan [söylemesiyle ilgili] değildir*' demiş ve *sika* olan hocası Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Atîkî'den, onun Mu'tezile'den ve *sika* biri olduğunu nakletmiştir.⁹³ Atîkî'nin el-Merzûbânî'yi *sika* kabul edişine ve Hatîb el-Bağdâdî'yle Zehebî'nin onu ikrarına baksana.

▪ İmam Ebû Hanîfe'nin öğrencisi Ya'kûb b. İbrahim Ebû Yusuf el-Kâdî [Kadı Ebû Yusuf]

Bazı muhaddisler onu *leyyin* kabul etmiştir fakat İbn Sa'd onu *et-Tabakâtü'l-kübrâ*'da zikredip şöyle demiştir: "*Ebû Yusuf'un yanında çokça hadis vardı ve hadisteki hıfzıyla bilinirdi. Daha sonra Ebû Hanîfe'ye iltizam etti ve rey ona galip geldi.*"⁹⁴ İmam Buhârî onu *ed-Du'afâ* kitabında zikredip '*Yahya, Abdurrahmân, Vekî' ve başkası*

⁹³ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XXVII, 87-8.

⁹⁴ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî', *et-Tabakâtü'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer, I-XI, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 2001, IX, 332. [çevirenin notu].

onu terk etti' demiştir.⁹⁵ Yani Yahya b. Sa'îd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî ve Vekî' ondan hadis rivayetini terk etti.

Bununla birlikte İmam Ahmed onun hakkında '*Sadûktur ancak Ebû Hanîfe'nin ashâbındandır. Ondan rivayette bulunmak gerekmez*', Yahya b. Ma'in '*Ashâb-ı hadîse çok meylederdi ve kendisinden hadis yazdık. İnsanlar hala ondan hadis yazmaya devam ediyor*' ve Ebû Hâtim er-Râzî '*Hadisi yazılır. O, bana el-Hasen el-Lü'lû'den daha sevimidir*' demiştir.⁹⁶ İbn Hibbân'a gelince onu *es-Sikât*'ta zikredip şöyle demiştir: "*Mütkin bir hocaydı. Züfer ve Ebû Yusuf'u bize göre haberlerdeki adaletlerinden dolayı sikalar, onlara benzemeyenleri de zayıflar arasına dâhil ettik.*"⁹⁷

İbn Adî de Ebû Yusuf'u *el-Kâmil fi'd-du'afâ* kitabında zikredip '*Sika biri ondan, o da sika birinden rivayette bulunduğu, onda ve rivayetlerinde bir beis yoktur*' demiştir.⁹⁸

▪ İmam Ebû Hanîfe'nin öğrencisi Züfer b. Hüzeyl

İbn Sa'd onun hakkında *et-Tabakât*'ta '*Züfer'in hadiste bir değeri yoktur*' demiştir.⁹⁹ Ancak Ebû Nu'aym el-Fazl b. Dükeyn ve İbn Ma'in '*Sika, me'mûn*' demişlerdir.¹⁰⁰ Dârekutnî de onu *sika* kabul etmiş [*Sü'âlâtü'l-Berkânî*'de olduğu gibi], İbn Hibbân da onu *es-Sikât*'ta zikredip '*Mütkin, hafız ve az hata yapan biriydi*' demiştir.¹⁰¹

▪ Ebû Ömer Hafs b. Abdurrahman b. Ömer b. Ferrûh el-Belhî (v. 199)

İmam Ebû Hanîfe'den rivayette bulunanlardan biridir. Vakar, fıkıh ve vera ile nitelendiği gibi onun Horasanlı ashâbının en fakih

⁹⁵ Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl, *ed-Du'afâu's-Sağîr (ed-du'afâ ve'l-metrûkîn li'n-Nesâî* ile birlikte), thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1986, s. 128. [çevirenin notu].

⁹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 201-2. [çevirenin notu].

⁹⁷ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân, *es-Sikât*, I-X, Meclisü Dâiretü'l-Me'ârif, Haydarâbâd 1973, VII, 646.

⁹⁸ İbn Adî, *el-Kâmil fi du'afâ*, VIII, 468. [çevirenin notu].

⁹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 509. [çevirenin notu].

¹⁰⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 609. [çevirenin notu].

¹⁰¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 339. [çevirenin notu].

olarak nitelenmiştir. Onun hakkında Ebû Hâtim ‘*Sadûk ve müztari-bû'l-hadîstir*¹⁰² ve Halîlî ‘*Ta'rif ve tünkir*¹⁰³ demiştir.¹⁰⁴

Cerh ve ta'dîl imamlarının bu kadarı, diğerlerinin de bir sö-zünün olmasına engel değildir. Nitekim Ebû Dâvud ‘*Horasanlı ve mürciîdir ancak sadûktur*’ ve Nesâî ‘*Sadûktur*’ demiştir. İbn Hibbân onu *es-Sikâf*’ta zikredip ‘*Mürçîydi*’ demiş, Hâkim de onu *sika* kabul etmiştir.¹⁰⁵ Böylece cerh ve ta'dîl imamlarının onun hakkındaki gö-rüşleri farklılık arz etmiş ve her biri onun rivayetleri hakkındaki görüş-lerinin kendilerini ulaştırdığı şeyi söylemiştir. Şayet her Hanefî onlara göre mecrûh olsaydı, tümünün sözleri onun *zayıf* kabul edilmesi noktasında birleşirdi.

▪ **Medâin kadısı Ebû Zeyd Hammâd b. Düleyl**

Ebû Hanîfe'den rivayette bulundu ve fıkıhı ondan aldı. Ezdî onu *zayıf* kabul etmiş ancak Ebû Dâvud onun hakkında ‘*Leyse bihi be's*’ demiştir. İbn Ma'în, İbn Ammâr ve Ebû Hâtim onu *sika* kabul etmiş, İbn Hibbân da *es-Sikâf*’ta zikretmiştir.¹⁰⁶

▪ **Nadr b. Muhammed el-Kuraşî el-Âmirî -mevlaları- el-Mervezî (v. 183)**

Ebû Hanîfe'nin arkadaşlarındandı. Ezdî onu *zayıf* kabul etmiştir. Buhârî ve Sâcî ‘*Onda zayıflık vardır*’ ve Ebû Ahmed el-Hâkim (ö. 378/988) de ‘*Leyse bi'l-kavî*’ demiştir. Nesâî ve Dârekutnî onu *sika* kabul etmiş, İbn Hibbân da *es-Sikâf*’ta zikredip ‘*Mürçîydi*’ de-miştir.¹⁰⁷

¹⁰² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 176. [çevirenin notu].

¹⁰³ Ta'rif ve tünkir (تعريف وتكفير), cerhin Zehebî'ye göre beşinci, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sığadır. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Bkz. Aydınlı, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü*, s. 307, 333.

¹⁰⁴ Halîlî, Ebû Ya'lâ Halîl b. Ahmed, *el-İrşâd fî ma'rifeti 'ulemâi'l-hadîs*, nşr. Muhammed Saîd b. Ömer İdrîs, I-III, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1989, III, 944.

¹⁰⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 22-5. Ayıca bkz. İbn Hibbân, *es-Sikâf*, VIII, 199. [çevirenin notu].

¹⁰⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 236-8. [çevirenin notu].

¹⁰⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 444-5. [çevirenin notu].

▪ **Rebâh b. Halid el-Kûfî**

Yahya b. Ma'în ve İclî şöyle demişlerdir: “*Onda beis yoktur. Şiilik taraftarıydı. Ebû Hanîfe'nin ashâbındandı.*” Yani onun mezhep ve görüşündeydi.¹⁰⁸

▪ **Mu'allâ b. Mansûr er-Râzî el-Bağdâdî (v. 211)**

350 senesinde vefat eden Ahmed b. Kâmil el-Kâdî el-Fakîh el-Hanefî şöyle demiştir: “*Mu'allâ b. Mansûr Ebû Yusuf ve Muhammed'in ashâbının büyüklerinden ve nakil ve rivayette sikalarındandır.*” Ahmed b. Hanbel ‘*Mu'allâ'dan bir şey hatta bir harf bile yazmadım*’ demiştir. Onun hakkında kötü düşünceye sahipti. Onun Mürciî olduğu, şürûtu¹⁰⁹ yazdığını ve onları yazan kişinin yalandan uzak olmayacağı görüşündeydi. Yine o, ‘*Reye uygun düşen şeyleri rivayet ederdi ve her gün iki veya üç hadiste hata ederdi*’ demiştir. İbn Sa'd, Ebû Hâtim er-Râzî ve Ebû Zûr'a er-Râzî ‘*Sadûktur*’ demiştir. İbn Ma'în, İclî, Ya'kûb b. Şeybe ve Hatîb el-Bağdâdî onu *sika* kabul etmiş ve İbn Hibbân onu *es-Sikâf*'ta zikretmiştir.¹¹⁰

▪ **280 senesinde vefat eden İbn Ebî İmrân Ebû Ca'fer Musa b. İsa**

O, Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin ve kendi zamanında Hanefîlerin Mısır'daki hocasıydı. Ebû Sa'îd b. Yunus ‘*Sikadır*’ demiş, Hatîb el-Bağdâdî de onu onaylamıştır.¹¹¹

▪ **Musul kadısı ve Hanefîlerin hocası Ebû Ca'fer es-Semnânî Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed**

Hatîb el-Bağdâdî ‘*Ondan hadis yazdım. O sadûk, faziletli ve hanefiydi*’ demiştir.¹¹²

¹⁰⁸ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I, 349. [çevirenin notu]

¹⁰⁹ “Hukukî muameleleri kayıt altına almak üzere düzenlenen belgeler, senetler”e verilen isimdir. Bkz. Atar, Fahrettin, “Şürût ve Sicillât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXIX, s. 270, ss. 270-273, İstanbul 2010. [çevirenin notu].

¹¹⁰ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâ'îl b. Ömer, *et-Tekmil fi'l-cerh ve't-ta'dil ve ma'rifetü's-sikât ve'd-du'afâ ve'l-mecâhil*, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim, I-IV, Merkezü'n-Nu'mân, Sana 2011, I, 106-8.

¹¹¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 348. [çevirenin notu].

¹¹² Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XXX, 104.

▪ **Hanefî fakîh Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Musa el-İsterâbâzî:**

Hatîb el-Bağdâdî onu zikretmiş ve *sika* kabul etmiştir.¹¹³

▪ **Ebû Bekir İshâk b. İbrahim b. Halid et-Talakî el-İsterâbâzî**

Hamza b. Yusuf es-Sehmî el-Cürcânî ‘*Ehl-i reyden ve hadis-te sika biriydi*’ demiştir.¹¹⁴

▪ **Ahmed b. Abbâs el-İsterâbâzî**

Hamza b. Yusuf ‘*Ehl-i reyden fakîh ve sika biriydi*’ demiştir.¹¹⁵

▪ **Ebû Osman Şeddâd b. Hakîm el-Belhî**

Züfer b. Hüzeyl’den rivayette bulunan râvilerden biridir. İbn Hibbân şöyle demiştir: “*Mürciîlikteki taassubu ve sünnetleri benimseyip onları talep edenlere buğzetmesi nedeniyle onun hadislerinden sakınmayı tercih ederim. Sikalardan rivayette bulunduğu müstakîmü’l-hadîs biridir.*” Halîlî de şöyle demiştir: “*Sevrî, Ebû Ca’fer er-Râzî ve akranlarından rivayet etti. Züfer b. Hüzeyl’den bir nüsha rivayet etti. Sadûktur.*”¹¹⁶

Muhaddisler, hak ettikleri zaman akrabalarını zayıf kabul ediyorlar mı?

- Abdullah b. Ca’fer b. Nüceyh el-Medînî:

Zayıf, münkeru’l-hadîs biridir. Ayrıca o, İmam Ali el-Medînî’nin babasıdır. Ali el-Medînî, babasından rivayet etmezdi. Bir grup kimseler onu, ana babaya itaatsizlikle itham ediyordu. Ömrünün sonlarına geldiğinde ondan [babasından] rivayet etti. Babasını bir keresinde zikredip ‘*Sadûktur, bana Derâverdî’den daha sevimlidir*’ demiştir. Bir keresinde de babasından rivayette bulunup ‘*Şeyhin hadisinde bir şeyler var*’ demiştir. Babası hakkında kendisine soru

¹¹³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, V, 519-20.

¹¹⁴ Sehmî, Ebû’l-Kâsım Hamza b. Yûsuf, *Târîhu Cürcân*, nşr. Muhammed Abdülmü’îd Hân, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1987, s. 516.

¹¹⁵ Sehmî, *Târîhu Cürcân*, s. 511.

¹¹⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-Mizân*, IV, 237. Ayrıca bkz. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 310; Halîlî, *el-İrşâd fî ma’rifeti ‘ulemâi’l-hadîs*, IX, 931.

soruldu da o, 'Benden başkasına sorun' diye karşılık verdi. Soruyu tekrar ettiler. Bunun üzerine başını öne eğdi sonra başını kaldırarak 'Bu, dindir' dedi. Yani onunla ilgili olarak hayırlı bir şey söylemem ve onu övgüyle zikretmem babalık hakkıdır ancak dinim burada bunları yapmamamı gerektiriyor. Çünkü Rasûlullah'tan (s.a.) gelen hadis dindir ve o hadiste kuvvetli bir değildir (*Leyse bi'l-kavî*). Kuteybe b. Sa'îd de bir keresinde Abdullah b. Ca'fer el-Medîni'den rivayette bulundu. Bunun üzerine meclisten genç biri kalkarak 'Oğlu ondan hoşnut değildi. Nihayet ondan memnun oldu' dedi.¹¹⁷

- Abdullah b. Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî:

Sünen'in sahibi imam Ebû Dâvud'un oğludur. Dârekutnî ve başkası onu *sika* kabul etmiş ve âlimler onun hıfzını itiraf etmiştir. Bununla birlikte babası 'Oğlum Abdullah yalancıdır/kezzâb' demiştir. İbrahim el-Esbehânî de onu 'yalancı/kezzâb' saymıştır. İbn Sâ'id (ö. 318/930) da 'Babasının onun hakkında söyledikleri bize yeter' demiştir.¹¹⁸

- Huseyn b. el-Mütevekkil b. Ebü's-Serî el-Askalânî ki Muhammed b. el-Mütevekkil'in kardeşidir:

Kardeşi Muhammed onun hakkında 'Kardeşimden [hadis] yazmayınız, o yalancıdır (kezzâb)' ve Ebû Arûbe de (ö. 318/931) 'Yalancıdır (kezzâb); annemin dayısıdır' demiş, bir bakası da onu *zayıf* saymıştır.¹¹⁹

- Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Süleyman el-Bâgendî:

Babası onun için 'Yalan uydurur (yekzib)' demiştir.¹²⁰

- Muhammed b. Muhammed b. Süleyman el-Bâgendî:

Oğlu Ahmed onun için 'Yalan uydurur (yekzib)' demiştir.¹²¹

¹¹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 174-6.

¹¹⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 490-1.

¹¹⁹ A.g.m., a.g.e., II, 365-6.

¹²⁰ Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer, *Suâlâtü Hamza'bni Yûsuf es-Sehmî li'd-Dârekutnî ve ğayrihî mine'l-meşâyih fi'l-cerh ve't-ta'dîl*, thk. Muvaffak b. Abdillâh b. Abdilkâdir, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad 1984, s. 132. Ayrıca bkz. Komisyon, *Mevsû'atü akvâli ed-Dârekutnî fi ricâli'l-hadis ve 'ilelihî*, I-II, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 2001, I, 94. [çevirenin notu].

Her baba ve oğlunda rivayette veya *hadis sirkatinde* gevşeklikten bir şey olmuş böylece her biri diğeri hakkında yalan lafzını itlak etmiş olabilir. Bu da akrabalık bağının herhangi birini kendi görüşünü bütün açıklığıyla söylemesine engel olmadığı anlamına gelmektedir. [23.04.2017-00.38]

Muhaddislerin Nezaheti ve Nefsanî Hevalardan Aşırı Uzaklığına Dair, Daha Önce Zikredilenlerin Dışındaki Karineler

Kesin olarak bilinen şeylerden biri, yazımı ve tedvini yolunda rihle yapıp dolaşmaya olan hırsıyla birlikte muhaddislerin hadis yazımına olan ilgileridir. Bu yönelik fikrini teyit eden bir hadis gelmiştir. Bu hadise ve muhaddislerin ona olan duruşlarına bak:

Bu hadis dört tarikle *sika* bir tabî, Ebû Hüreyre'nin öğrencisi Ebû Salih es-Semmân'ın Ebû Hüreyre'den olan dört tarikle gelmiştir. Buna göre bir adam hafızasıyla ilgili olarak Rasûlullah'a (s.a.) şikâyetinde bulundu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) '*Hıfzın hususunda sağ [elinden] yardım iste'* yani yaz, buyurmuştur.¹²²

Dört tarikin ilkinde Hasîb b. Cahder bulunmaktadır ki Şu'be, Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân, Yahya b. Ma'în, Buhârî, Sâcî ve İbnü'l-Cârûd onu *yalancı/kezzâb* kabul etmiştir.

İkinci tarikte Yahya b. Sa'îd el-Attâr bulunmaktadır. Onun hakkında İbn Ma'în '*Leyse bi-şey*', Cûzcânî ve Ukaylî '*Münkeru'l-hadis*' demiştir. İbn Huzeyme, İbn Adî ve Mesleme b. Kâsım onu *zayıf* kabul etmiş. İbn Hibbân '*Sağlam olanlardan [esbât] mevzû rivayetler nakleder*' demiştir.

Üçüncü tarikte Halîl b. Mürre bulunmaktadır. Onun hakkında Buhârî '*Münkeru'l-hadis*' ve Ebû Hâtim '*Leyse bi'l-kavî*' demiştir. Nesâî onu *zayıf* kabul etmiş, Sâcî, Ukaylî, İbnü'l-Cârûd, Berkî ve İbnü's-Seken onu *zayıflar* arasında zikretmiştir. Ahmed b. Salih el-Mısırî de onu *sika* kabul etmiştir.

¹²¹ Dârekutnî, *Suâlât*, s. 132. Ayrıca bkz. Komisyon, *Mevsû'at*, I, 94. [çevirenin notu].

¹²² Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Takyîdü'l-ilm*, thk. Yûsuf el-Uş, Dâru İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye, Beyrut 1974, s. 65-8.

Dördüncü tarîkte de Mes'ade b. Elyesa' bulunmaktadır. İmam Ahmed onun hakkında 'Uzun bir süreden beridir onun hadislerini yırtıp attık' demiş, Ebû Dâvud da onu *yalancı/kezzâb* kabul etmiştir.

Bugün ise birçok insan bu hadiste bir problem [nekalet] görmemektedir. Ayrıca muhaddislerin uygulamasını desteklemektedir. Belki de ona bakanların çoğu onun sahih olduğunu düşünmektedir. Ancak muhaddislerin farklı bir bakışı vardır.

Görüyorsun: Rasûlullah'ın (s.a.) zamanında, birinin Rasûlullah'a gelerek hafızasından şikayetçi olacak ve O'nun da 'Hıfzın hususunda sağ [elinden] yardım iste' buyuracağı derecede yazı vasıtaları yaygın ve kolay mıydı?! Yine bu hadis, Ebû Salih'in Ebû Hüreyre'den işittiği ve yalancılarla münker râvilerin rivayetinde kendisinden teferrüd ettiklerinden miydi?!

Muhaddislerin durumunu niteleme hakkında garîb bir hadis gelmiştir. O da Muhammed b. Yusuf b. Ya'kûb er-Rakkî'nin Taberânî'den, onun İshâk ed-Deberî'den, onun Abdürrezzâk es-San'ânî'den, onun Ma'mer'den, onun Enes'ten, onun da Rasûlullah'tan (s.a.) olan tarîkiyle rivayet edilmiştir ve metni şöyledir: "Kıyamet günü ashâb-ı hadîs ellerinde hokkalarla gelir. Onları en iyi tanıyan olduğu halde Allah Teâlâ, Cebrail'e onların yanına gitmesini ve onlara kim olduklarını sormasını emreder. Böylece 'Kimsiniz?' diye sorar ve onlar da 'Biz ashâb-ı hadisiz' derler. Bunun üzerine Allah (cc.) şöyle buyurur: "Yapıp ettiklerinize karşılık cennete girin. Dünyada olduğunuz sürece peygamberime salavat getirdiniz."¹²³

Onlardan ve hokkaları taşımalarından haber verildi diye muhaddisler, bu hadisle sevinmediler ve bu nebevî mucizelerdendir de demediler fakat onun uydurulmuş olduğuna hükmettiler. Dârekutnî 'Muhammed b. Yusuf er-Rakkî, altmışa yakın nüsha [dolusu hadis] uydurmuştur' ve Hatîb el-Bağdâdî 'Bu hadis uydurmadır ve suç er-Rakkî'ye aittir' demiştir.¹²⁴

¹²³ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, I, 260.

¹²⁴ A.g.m., a.g.e., I, 260. Dârekutnî'ye ait 'Muhammed b. Yusuf er-Rakkî, altmışa yakın nüsha [dolusu hadis] uydurmuştur.' şeklindeki değerlendirme, *el-Mevzû'ât*'ın Nurettin boyacılar tahkikli baskısında yer almakta, Abdurrahman Muhammed Osman tahkikli baskıda ise bulunmamaktadır. Krş. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (thk. Nurettin Boyacılar), I, 425.

Muhaddislerin Allah'ın kelamı Kur'ân'ın mahlûk olmadığını söyledikleri, Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söyleyenleri şiddetle reddettileri, imanın bir söz ve amelden olup artıp eksildiğini söyledikleri, Mürcie, Kaderiye vesaire bidat ehlini hoş görmedikleri, doğru sözlü ve sağlam kişilerin dışındakilerden rivayetten sakındırdıkları bilinen bir şeydir. Bu maksatlarla Rasûlullah'tan (s.a.) hadisler nakledildiğinde, onların -birçoklarına göre- bu hadisleri kabul etmeye, yaymaya ve onlara güvenmeye teşebbüs ettikleri düşünülür. Ancak vakıa bunun aksinedir. Şu hadislerle ve muhaddislerin onlar hakkındaki hükümüne bakınız:

- Muhammed b. Abd b. Âmir es-Semerkindî tarîkiyle, Câbir'in (r.a.) merfû olan rivayetiyle Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "*Kim Kur'ân mahlûktur derse, kâfir olmuştur.*" [Dârekutnî '*Muhammed b. Abd yalan söyler ve hadis uydurur*'¹²⁵ ve Zehebî '*Hadis uydururdu*' demiştir.¹²⁶
- Muhammed b. Yahya b. Razîn el-Massîsî tarîkiyle, Enes'in merfû olan rivayetiyle Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "*Allah ve Kur'ân dışında, göklerde ve ikisinin arasında bulunan her şey mahlûktur, yaratılmıştır. Bu da O'nun kelamıdır; O'nunla başladı ve O'na dönecektir. Benim ümmetimden kimi gruplar gelecek Kur'ân mahlûktur diyecektir. Kim bunu derse kâfir olmuştur.*" [İbn Hibbân '*Muhammed b. Yahya b. Razîn, deccâldi ve hadis uydururdu*'¹²⁷ ve Hatîb el-Bağdâdî '*Zâhibü'l-hadîstir*' demiştir.¹²⁸
- Ammâr b. Matar¹²⁹ tarîkiyle olmak üzere Mu'âz'ın rivayetinden merfû olarak '*İman artar ve eksilir*' diye rivayet

¹²⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, I, 107.

¹²⁶ Müellifin *el-Mevzû'ât*'tan işarette bulunduğu yerde Zehebî'nin söz konusu değerlendirmesine vakıf olamadığımız için onun *el-Muğnî*'sine başvurma yoluna gitmeyi uygun gördük. Bkz. Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *el-Muğnî fi'd-du'afâ*, nşr. Nûreddîn İtr, I-II, Dâru'l-Me'ârif, Halep 1971, II, 610. [çevirenin notu].

¹²⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, I, 107.

¹²⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XV, 181.

¹²⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, I, 129-30.

edilmiştir. [Ebû Hâtim er-Râzî ‘*Ammâr b. Matar yalan söy-
lerdi*’ ve İbn Adî ‘*Metrukü'l-hadistir, hadisleri batıldır*’ de-
miştir.¹³⁰

- Ahmed b. Muhammed b. Harb’in Muhammed b. Humejd er-Râzî’den olan tarîkiyle merfû olarak Ebû Hüreyre’den şu rivayet nakledilmiştir: “*İman söz ve ameldir, artar ve eksilir. Bunun dışında bir şey söyleyen bidatçidir.*” [İbn Adî ve İbn Hibbân, Ahmed b. Muhammed b. Harb hakkında ‘*Yalancıydı ve hadis uydururdu*’ demiştir. Muhammed b. Humejd’i de Ebû Zür’a, İbn Vâre (ö. 270/884) ve başkası ‘yalancı (kezzâb) kabul etmiştir.¹³¹
- Enes’ten merfû olarak şöyle rivayet edilmiştir: “*Ümmetimden iki sınıf vardır ki onlara şefaetim ulaşmayacaktır: Mürcie ve Kaderiyye.*”¹³²
- Abdullah b. Büsr, Hz. Âişe ve İbn Abbâs’tan merfû olarak şöyle rivayet edilmiştir: “*Kim bidat sahibi birine hürmet ederse, İslâm’ın yıkılmasına yardım etmiştir.*” [Müellif, hadisin senedlerinin durumlarını açıkladıktan sonra ‘*Ancak bunun bir benzeri Fudayl b. İyâz ve ehl-i haberden benzerlerinden rivayet edilmektedir*’ demiştir.¹³³]
- Harun b. Harun’un Abdullah b. Ziyâd b. Sem’ân’dan, onun Mücâhid’den, onun da İbn Abbâs tarîkiyle merfû olarak şöyle rivayet edilmiştir: “*Ümmetimin helaki üç şeydedir: Asabiyyet, Kaderiyye ve sağlam (sebt) olmayandan rivayet.*”¹³⁴ [Harun b. Harun’un hakkında Buhârî ve Ebû Hâtim ‘*Hadisin mütâbi yoktur*’ demiştir. Nesâî ve Dârekutnî onu *zayıf* kabul etmiştir. İbn Hibbân da şöyle demiş-

¹³⁰ A.g.m., a.g.e., I, 130.

¹³¹ A.g.m., a.g.e., I, 130.

¹³² A.g.m., a.g.e., I, 134.

¹³³ A.g.m., a.g.e., I, 271. Bu baskıda ‘Abdullah b. Bişr’ olarak kaydedilen isim, Nurettin Boyacılar tahkikli baskıda ‘Abdullah b. Büsr’ olarak geçmektedir. Bkz. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû’ât* (thk. Nurettin Boyacılar), I, 444. Bunlardan ‘Abdullah b. Büsr’ün doğru olduğu kanaatindeyiz. Nitekim Süyûtî’de bu şekilde kaydetmiştir. Bkz. Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân, *el-Le’âli’l-masnû’a fi’l-ehâdisi’l-mevzû’a*, I-II, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut ts., I, 252. [çevirenin notu].

¹³⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû’ât*, I, 277.

tir: “*Sikalardan mevzû rivayetler naklederdi.*” Abdullah b. Ziyâd b. Sem‘ân’ı da Mâlik ve Cûzcânî yalancı (kezzâb) kabul etmiştir. Ahmed ‘*Metrûkû’l-hadîs*’, İbn Ma‘în ‘*Leyse bi-sika (sika değildir)*’ ve Ebû Zür’a ‘*Lâ şey*” demiştir.^{135]}

- Hafız Ebü’ş-Şeyh el-Esbehânî, *Tabakâtü’l-muhaddisîn bi-Esbehân*’da ‘*Ahmed b. İbrahim b. Yezid, mütâbaat edilmeyecek iki münker hadis rivayet etti*’ demiş, daha sonra onun tarikiyle bu iki hadisi rivayet etmiştir. Onlardan biri Ömer b. Hattâb’dan olup Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “*İnsanlar yarın mahşer yerinde toplanacaktır. Sonra onlardan ashâbıma iftira atanlarla onlara buğz edenler toplanacak ve ateşte haşrolunacaklar.*” İkincisi İbn Ömer’den olup buna göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “*Ashâbıma söven hariç herkes kıyamet günü kurtuluşu umar. Mahşer yerinde bulunanlar onları [onlara sövenleri] lanetler.*”^{136]}

Zehebî *el-Mîzân*’da bu râvi hakkında ‘*Münker rivayetleri vardır*’ demiştir.^{137]} Muhaddislere göre sahâbeye iftira edip sövenlere ceza vadeden bu iki hadisteki problem (nekaret) nedir?! Muhaddislerin nazarında bu tür metinler Rasûlullah’ın (s.a.) sözüne benzemiyor. Bu nedenle yaklaşım ve görüşlerini teyit etmesi halinde bile onlar hakkında münker hükmünü veriyorlar.

Haklarında uydurma hükmün verilmiş olan bu iki hadis ve benzerleri, muhaddislerin titizliğine ve hevedan uzak olmalarına açık bir delil değil midir?! Kendi zamanında vaki olmayan bu noktalar hakkında ashâbına haber vermemesi nedeniyle bu hadislerin Rasûlullah’a (s.a.) nispetinde bir sorun (nekâret) gördükleri için, muhaddislerin dikkatine büyük bir delil yok mudur?

^{135]} Müellifin, zikredilen âlimlere dair değerlendirmelerinin tümünü içeren bir kaynağa ulaşamadık. Bu nedenle söz konusu değerlendirmelerin büyük kısmını içeren *Tehzîbü’l-Kemâl*’e işaret etmekle yetinmek zorunda kaldık. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXX, 120.

^{136]} Ebü’ş-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed, *Tabakâtü’l-muhaddisîn bi-İsbahân ve’l-vâridîne ‘aleyhâ*, thk. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî, I-IV, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1992, III, 261-2

^{137]} Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Mîzânü’l-i’tidâl fî nakdi’r-ricâl*, thk. Muhammed Rıdvân Arkasûsî vdğ., I-V, Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, Beyrut 2009, I, 110.

Bu işin sonunda da sormak isterim: Sair İslâmî ve İslâmî olmayan grupların âlimlerinde titizlik, dindarlık ve hevalardan uzak durma noktasında, bu hadis âlimi imamların sahip olduklarının benzeri âlimler var mıdır?!

Araştırmanın En Önemli Sonuçları

- Münekkit hadis âlimleri, nebevî sünnete ait rivayetleri toplama ve onları tüm nezihlik, yalınlık ve hevadadan uzak bir şekilde arındırmada çabalarını harcamaktadırlar.
- Muhaddislerin râvilere ilişkin hükümleri, hoşgörü, iltifat ve saldırı olmaksızın insafli tenkit ölçülerine dayanmaktadır.
- Muhaddisler, rivayetleri müstakim olduğunda Şîi veya Nâsıbî kişiyi *sika*; sünnete aşırı bağlı kişiyi de rivayetlerinde münkerler bulunduğu *zayıf* kabul etmektedirler.
- Rasûlullah'ın (s.a.) sözüne benzemediği ve ondan geldiği bilinen sabit rivayetlerle insicam içinde bulunmadığında, itikadî görüş ve mezheplerini destekleyen hadis hakkında *mevzû* hükmünü verdikleri gibi, Râşit halifelerden birinin faziletine dair rivayet edilmiş bir hadisi bazen *zayıf* kabul etmekte veya onun *mevzû* olduğuna hükmetmektedirler.
- Hadis imamları müçtehittir ve içtihatları çeşitlilik arz etmiştir. Her birine de hadisler ve râviler hakkında içtihatlarının kendilerini götürdüğü şey miktarınca bir şey söylemesi yeterlidir.
- Muhaddis imamlardan birinin sözüne vakıf olan hiç kimseye, bu sözü mutlak olarak muhaddislere nispet etmesi caiz olmaz.

Her şeyden münezzehe ve yüce olan Allah, en iyi bilendir.

Kaynakça

- Âşıkkutlu, Emin, "İclî, Ebû'l-Hasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXI, ss. 417, İstanbul 2000.
-, "Teşeyyu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XL, ss. 564-565, İstanbul 2011.
- Atar, Fahrettin, "Şürût ve Sicillât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXIX, ss. 270-273, İstanbul 2010.
- Aydınli, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İFAV Yayınları, İstanbul 2011.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Mustafâ Dîb el-Buğâ, I-VII, Dâru İbn Kesîr-Yemâme, Beyrut 1993.
-, *ed-Du'afâü's-sağîr (ed-Du'afâ ve'l-metrûkîn li'n-Nesâî ile birlikte)*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1986.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer, *Suâlâtü Hamza'bni Yûsuf es-Sehmî li'd-Dârekutnî ve ğayrihî mine'l-meşâyih fi'l-cerh ve't-ta'dîl*, thk. Muvaffak b. Abdillâh b. Abdilkâdir, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad 1984.
- Ebü's-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed, *Tabakâtü'l-muhaddisîn bi-İsbahân ve'l-vâridîne 'aleyhâ*, thk. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî, I-IV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1992.
- Evgin, Abdulkadir, "Sünni Kaynaklara Göre Cafer es-Sâdık'ın Hadisciliği", *Dinî Araştırmalar*, XII/35, ss. 127-142, 2009.
- Fesevî, Ya'kûb b. Süfyân, *el-Ma'rife ve't-târih*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, I-IV, Mektebetü'd-Dâr, Medine 1990.
- Halîlî, Ebû Ya'lâ Halîl b. Ahmed, *el-İrşâd fî ma'rifeti 'ulemâi'l-hadîs*, nşr. Muhammed Saîd b. Ömer İdrîs, I-III, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1989.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Takyîdü'l-İlm*, thk. Yûsuf el-'Uş, Dâru İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye, Beyrut 1974.
-, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, XVII, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 2001.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî, *el-Kâmil fî du'afâi'r-ricâl*, thk. A. Ahmed Abdülmevcûd vdğ., I-IX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

- İbn Arrâk, Ali b. Muhammed, *Tenzîhü's-şerî'ati'l-merfû'a 'ani'l-ahbâri's-şeni'eti'l-mevzû'a*, Abdülvehhâb Abdüllatîf - Abdullah Muhammed es-Siddîk, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ts.
- İbn Asâkir, Ali b. el-Hasen, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, thk. Muhibbüddîn Ebû Sa'îd Ömer b. Garâme el-Amravî, I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995-2000.
- İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahmân b. Muhammed, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1952.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Lisânü'l-Mîzân*, nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde, I-X, Mektebetü'l-Matbû'âtî'l-İslâmiyye, Beyrut 2002.
-, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Matba'atü Dâireti'l-Me'ârifî'n-Nizâmiyye, Haydarâbâd 1325-1327.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân, *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-du'afâ ve'l-metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed, I-III, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1992.
-, *es-Sikât*, I-X, Meclisü Dâiretü'l-Me'ârif, Haydarâbâd 1973.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâ'îl b. Ömer, *et-Tekmil fi'l-cerh ve't-ta'dîl ve ma'rifetü's-sikât ve'd-du'afâ ve'l-mecâhîl*, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim, I-IV, Merkezü'n-Nu'mân, Sana 2011.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî', *et-Tabakâtü'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer, I-XI, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 2001.
- İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *el-İlelü'l-mütenâhiye fi'l-ehâdisi'l-vâhiye*, thk. Halîl el-Mîs, I-II, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1983.
-, *Kitâbü'l-Mevzû'ât*, thk. Nurettin Boyacılar, I-III, Advâü's-Selef, Riyad 1997.
-, *Kitâbü'l-Mevzû'ât*, nşr. Abdurrahman Muhammed Osmân, I-III, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine 1966.
- İclî, Ahmed b. Abdillâh, *Ma'rifetü's-sikât*, thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî, I-II, Mektebetü'd-Dâr, Medine 1985.
- Komisyon, *Mevsû'atü akvâli ed-Dârekutnî fi ricâli'l-hadîs ve 'ilelihî*, I-II, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 2001.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdurrahmân, *Tehzîbü'l-Kemâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1983-1992.

- Öz, Mustafa, "Nâsıbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, ss. 393-394, İstanbul 2006.
- Sehmî, Ebü'l-Kâsım Hamza b. Yûsuf, *Târîhu Cürcân*, nşr. Muhammed Abdülmü'îd Hân, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1987.
- Suyûti, Celâlüddîn Abdurrahmân, *el-Le'âli'l-masnû'a fi'l-ehâdisi'l-mevzû'a*, I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Mizânü'l-i'tidâl fi nak-di'r-ricâl*, thk. Muhammed Rıdvân Arkasûsî vdğ., I-V, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut 2009.
-, *el-Muğni fi'd-du'afâ*, nşr. Nûreddîn İtr, I-II, Dâru'l-Me'ârif, Halep 1971.
-, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, I-LIII, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1986-2000.
- Ziriklî, Hayreddîn b. Mahmûd, *el-A'lâm*, I-VIII, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 2002.

The Muhaddiths' Judgements on Hadith Narrators Between the Critical Criteria and the Sectarian Ambitions

Citation / ©- al-Idlibi, S. (2017). The Muhaddiths' Judgements on Hadith Narrators Between the Critical Criteria and the Sectarian Ambitions, translate: Ridvan Yarba, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 17 (1), 391-441.

Abstract- *This study is the translation of the article written by Salahuddin bin Ahmed bin Muhammed bin Saeed el-Idlibi who is one of Syrian hadith scholars. In his article, the author gives place to six criticisms directed by the person who is addressed as 'researcher' (bâhith). The main point that this researcher, who is understood to be Shi'a, claims in his criticisms that the traditioners (muhaddith), especially jarh and ta'deel imams, exhibit a biased attitude. In other words, the researcher claims that the traditioners have absolutely impugn (jarh) Shia because of the sectarian intent, whereas they usually amend (ta'deel) the Nasibîs. The author says that it is noteworthy to determine that these researchers' claims are not products of a right-minded and honest work. For this purpose, the author tries to reveal whether the traditioners really impugn (jarh) the Ali supporters and amend (ta'deel) the Sunni, by bringing examples from relevant sources. In this sense, he showed examples of the many narrators who are considered to be weak (da'îf) though they are Sunni and they narrate the hadiths that support the traditioners' sects, and also who are amended though they are Shiah. As a result, the author has said that traditioners who spend a great deal of labor in the transfer process of Sunnah separated the narratives from each other without compromising diligence and neutrality. About the narrators he stated that regardless of being Shi or Sunni, they were evaluated according to their narratives. He has also been stated that it would not be right to extend the evaluations of individual persons to all muhaddithsality academic research done over Jewish historian Capsali.*

Keywords- Jarh, ta'deel, narrative, traditioner